

Univerzita Karlova
Přírodovědecká fakulta

Studijní program: Geografie a kartografie

Jan Pojsl

Role aktérů a regionálních aktiv v udržitelné transformaci Ústeckého kraje
The role of actors and regional assets in the sustainable transformation of the Ústí nad Labem
Region

Bakalářská práce

Vedoucí práce: prof. RNDr. Jiří Blažek, Ph.D.

Praha, 2024

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem závěrečnou práci zpracoval samostatně a že jsem uvedl všechny použité informační zdroje a literaturu. Tato práce ani její podstatná část nebyla předložena k získání jiného nebo stejného akademického titulu.

V Praze dne 30. 7. 2024

Jan Pojsl

.....

Poděkování

V první řadě bych rád poděkoval vedoucímu mé práce, panu prof. RNDr. Jiřímu Blažkovi, Ph.D., za jeho ochotu, řadu praktických a erudovaných poznámek a nápadů a zpětnou vazbu, která mě a moji práci posouvala kupředu. Dále tímto děkuji všem účastníkům výzkumu, bez kterých by tato práce nemohla vzniknout, za jejich čas a vstřícnost při domlouvání a realizaci rozhovorů. Speciální poděkování náleží Východofinské univerzitě UEF v Joensuu, jejíž kampus pro mě během psaní bakalářské práce byl důležitým zázemím, a kde jsem načerpal řadu inspirativních poznatků a zdrojů, které jsem při psaní práce mohl využít. Velké poděkování patří také mé rodině a přátelům, kteří mě při psaní i během celého studia vždy podporovali.

Abstrakt:

Jednou z hlavních hrozeb dnešního světa je člověkem akcelerovaná globální změna klimatu, přinářející vážné důsledky v řadě oblastí včetně sociální soudržnosti. Možným řešením je implementace zásad udržitelného rozvoje a ekologické modernizace na různých úrovních. Tento proces lze označit jako udržitelnou transformaci. Práce se zabývá udržitelnou transformací na úrovni regionu za použití příkladu českého Ústeckého kraje, jenž lze označit jako strukturálně postižený region, a propojuje tento koncept s vybranými teoriemi regionálního rozvoje. Jejím cílem je prostřednictvím kvalitativního výzkumu zjistit, jakou roli v procesu udržitelné transformace hrají regionální aktiva a klíčoví aktéři, jak téma udržitelného rozvoje vnímají a jaké překážky a jaký potenciál pro její realizaci identifikují. Z práce vyplývá, že úspěšná udržitelná transformace regionu vyžaduje sdílenou vizi, kterou region postrádá. Velký význam je přikládán Operačnímu programu Spravedlivá transformace, který má díky kategorii strategických projektů a posílení vazeb mezi aktéry potenciál udržitelnou transformaci regionu nastartovat. Hlavními překážkami zůstává nedostatečný lidský kapitál a negativní image regionu.

Klíčová slova: udržitelná transformace Ústeckého kraje, udržitelný rozvoj, Fond spravedlivé transformace, role aktérů regionálního rozvoje, regionální inovační systémy, zelená průmyslová odvětví

Abstract:

One of the main threats in today's world is human-accelerated global climate change, which has serious consequences in several areas, including social cohesion. A potential solution is the implementation of sustainable development principles and ecological modernization at various levels. This process can be referred to as sustainable transformation. This thesis addresses sustainable transformation at the regional level by using the example of the Czech Ústí nad Labem Region, which can be classified as a structurally affected region, and connects this concept with selected theories of regional development. Its aim is to investigate, through qualitative research, the roles that regional assets and key actors play in the process of sustainable transformation, how they perceive the topic of sustainable development, and what barriers and potential for its realization they identify. The findings indicate that a successful sustainable transformation of the region requires a shared vision, which is currently lacking. Significant importance is attributed to the Operational Program Just Transition, which, through its category of strategic projects and the strengthening of connections among actors, has the potential to initiate sustainable transformation in the region. Major obstacles include insufficient human capital and the negative image of the region.

Key words: sustainable transformation of the Ústí nad Labem Region, sustainable development, Just Transition Fund, role of actors in regional development, Regional Innovation Systems, green industries

Obsah

1 Úvod	8
2 Teoretický rámec bakalářské práce	11
2.1 Regionální aktéři a koncepty regionálního rozvoje	11
2.1.1 Triple helix	11
2.1.2 Regionální inovační systémy.....	13
2.1.3 Zelený průmysl a regionální vývojové trajektorie.....	16
2.2 Koncept udržitelnosti	17
2.2.1 Udržitelné transformace v literatuře	19
2.2.2 Iniciativy pro dosažení udržitelnosti	21
2.3 Typologie regionů a předpoklady pro udržitelnou transformaci	22
2.4 Příklady dobré praxe	24
2.5 Výzkumné otázky	28
3 Socioekonomický kontext Ústeckého kraje	29
3.1 Socioekonomický rámec Ústeckého kraje	29
3.2 Strategické rozvojové dokumenty Ústeckého kraje	32
4 Data a metody	35
4.1 Základní charakteristiky výzkumu a metoda sběru dat	35
4.2 Zpracování dat	37
4.3 Etika výzkumu	38
5 Aktéři a udržitelná transformace Ústeckého kraje	40
5.1 Vnímání udržitelného rozvoje klíčovými aktéry regionu	40
5.2 Operační program Spravedlivá transformace očima aktérů	48
5.3 Potenciál Ústeckého kraje v kontextu udržitelné transformace	54
5.4 Slabé stránky Ústeckého kraje	57
6 Závěr	60
7 Zdroje	64
7.1 Seznam literatury	64
7.2 Internetové zdroje	66
7.3 Zdroje dat	68
8 Přílohy	69

Seznam obrázků

Obr. 1: Znázornění aktérů trojitě šroubovice. Zdroj: Blažek, Uhlíř (2020; upraveno podle Cooke a kol. 2006).....	12
--	----

Seznam tabulek

Tab. 1: Typologie regionů a jejich nejčastější vývojové trajektorie při zavádění zelených odvětví. Zdroj: Grillitsch, Hansen (2019).....	24
--	----

Tab. 2: Návrh opatření pro udržitelnou transformaci regionu zacílených na aktéry, sítě a instituce. Zdroj: Grillitsch, Hansen (2019), vlastní zpracování.....	27
---	----

Tab. 3: Strategické projekty OPST v Ústeckém kraji. Zdroj: OPST (2024), vlastní zpracování.....	50
---	----

Seznam příloh

Příloha č. 1: Struktura rozhovoru.....	69
--	----

Příloha č. 2: Seznam respondentů a základní údaje o realizovaných rozhovorech.....	71
--	----

Příloha č. 3: Protokol pro pasportizaci rozhovoru.....	72
--	----

Příloha č. 4: Kódovací kniha.....	73
-----------------------------------	----

Seznam zkratek

ČEZ – České energetické závody

ČSÚ – Český statistický úřad

ČZÚ – Česká zemědělská univerzita v Praze

ECUK – Energetické centrum Ústeckého kraje

EDP – Entrepreneurial Discovery Process, v překladu proces podnikatelského objevování

EK – Evropská komise

EU – Evropská unie

EGD – The European Green Deal, v překladu Evropský zelený úděl

ESG – Environmental, social and governance

GET Centrum UJEP – Green Energy Centre of UJEP

HDP – hrubý domácí produkt

HSOÚ – Hospodářsky a sociálně ohrožená území

HSR ÚK – Hospodářská a sociální rada Ústeckého kraje

ICUK – Inovační centrum Ústeckého kraje

JTF – Just Transition Fund, v překladu Fond spravedlivé transformace

Kč – koruna česká

KÚ ÚK – Krajský úřad Ústeckého kraje

Lom ČSA – Lom Československé armády

MLP – Multi-Level Perspective, v překladu víceúrovňový přístup

MŽP ČR – Ministerstvo životního prostředí České republiky

OPST – Operační program Spravedlivá transformace

OSN – Organizace spojených národů

RIS – regionální inovační systémy

RIS ÚK – Regionální inovační strategie Ústeckého kraje

RSK ÚK – Regionální stálá konference Ústeckého kraje

SRÚK – Strategie rozvoje Ústeckého kraje do roku 2027

TCÚK – Transformační centrum Ústeckého kraje

TFÚK – Transformační fórum Ústeckého kraje

UJEP – Univerzita Jana Evangelisty Purkyně

UN – United Nations, v překladu Organizace spojených národů

UNEP – The United Nations Environment Programme, v překladu Program Organizace spojených národů pro životní prostředí

VŠCHT – Vysoká škola chemicko-technologická v Praze

WCED – World Commission on Environment and Development

1 Úvod

V dnešní době se svět stále více potýká s hrozbou člověkem akcelerované globální změny klimatu a jejími dopady na každodenní aspekty života lidské společnosti. Ty se projevují například rostoucím nedostatkem zdrojů, extrémními meteorologickými jevy nebo sociální polarizací (Strambach, Pflitsch 2018). V reakci na tuto nebezpečí, pro člověka existenciální, se začalo hovořit o nutnosti implementace zásad udržitelnosti, resp. přechodu k udržitelnému rozvoji. Ten lze chápat jako model rozvoje, jenž podporuje dlouhodobé zlepšování životní úrovně, aniž by ohrozil životní úroveň budoucích generací (WCED 1987). Toho lze docílit jedině rozvojem a respektováním tří vzájemně provázaných pilířů – ekonomického, enviromentálního a sociálního. V praxi se tyto výzvy pro změnu přístupu projevují zejména ve formě volání po dekarbonizaci ekonomiky a přechodu k environmentálně šetrným průmyslovým odvětvím, která bývají nazývána „zeleným průmyslem“ (Grillitsch, Hansen 2019; Kanger a kol. 2020). Jedná se ale o nesmírně komplexní a energeticky, časově i finančně náročný proces, který vyžaduje řadu změn v silně zakořeněných oblastech sociotechnických systémů, kterými je definována moderní průmyslová společnost (Kanger a kol. 2020). Řeč je například o mobilitě, energetice, produkci potravin apod. V literatuře se pro tento děj vžil název udržitelná tranzice. Tato práce však pro udržení přehlednosti a jednoty s v praxi používanou terminologií bude nadále operovat s termínem udržitelná transformace, jelikož se v kontextu restrukturalizace Ústeckého kraje vžil pojem transformace – to vše za zvážení významového rozdílu obou pojmů, který se ovšem jeví jako zanedbatelný.

Důkazem, že se jedná o aktuální téma, jež se týká i Česka, je svým rozsahem bezprecedentní iniciativa Evropský zelený úděl (v originálu The European Green Deal; dále EGD) představená v roce 2019, pomocí níž Evropská unie (dále EU) usiluje o realizaci udržitelné transformace na svém území a kompletní eliminaci emisí skleníkových plynů nejpozději do roku 2050 (EK 2024a). Tento ambiciózní plán si vyžádá zavedení prvků udržitelného rozvoje napříč různými úrovněmi správy, regiony nevyjímaje (Grillitsch, Hansen 2019). Jak zdůrazňují současné teorie regionálního rozvoje, je to právě úroveň regionu, která je zásadní pro tvorbu inovací (Cooke 1992). Jelikož se bez inovací, především těch zelených, úspěšná udržitelná transformace neobejde (Kanger a kol. 2020), soustředí se tato bakalářská práce na regionální udržitelnou transformaci, a to na příkladu českého Ústeckého kraje.

Ústecký kraj je zatížen tradicí těžby hnědého uhlí a těžkých, životní prostředí zatěžujících průmyslových odvětví, jakými jsou hutnictví, strojírenství nebo chemický průmysl (Blažek a

kol. 2023). Zároveň patří mezi ekonomicky nejslabší regiony Česka s řadou strukturálních problémů a podprůměrnou inovační výkonností dosahující pouhých 66,0 % průměru Evropské unie (EK 2023). Horší startovní pozici Ústeckého kraje v porovnání s jinými regiony ilustruje i skutečnost, že je spolu s Karlovarským a Moravskoslezským krajem prostřednictvím Operačního programu Spravedlivá transformace (dále OPST) příjemcem finančních prostředků z Fondu spravedlivé transformace (v originálu Just Transition Fund; dále JTF), určeným pro regiony, kde si transformace vyžádá nejhlubší strukturální zásahy. Nezvládnutí udržitelné transformace by mohlo dále prohloubit stávající problémy Ústeckého kraje, nicméně na stranu druhou, jak uvádí Evropská komise (2024b; dále EK), transformace nabízí řadu příležitostí pro rozvoj regionu. Je proto důležité se tomuto tématu věnovat i v kontextu strukturálně postižených regionů, neboť se může jednat o východisko z jejich složité situace a řešení problému tzv. „left-behind places“ kterými se zabýval například Rodríguez-Pose (2018). Udržitelná transformace by mohla těmto upadajícím a zaostávajícím regionům přinést nové možnosti, růst životní úrovně a posílení sociální soudržnosti, která zde bývá zpravidla křehká. Zároveň jde o důležitý prvek v udržitelné transformaci celé Evropské unie, již je Česko, potažmo Ústecký kraj, nedílnou součástí.

Hlavním cílem této bakalářské práce je optikou současných teorií regionálního rozvoje, zejména teorie regionálních inovačních systémů (Cooke 1992; Asheim a kol. 2019), zjistit, jakou roli v udržitelné transformaci regionu hrají klíčoví aktéři Ústeckého kraje a regionální aktiva, jaký mají postoj k problematice udržitelného rozvoje a zda téma udržitelného rozvoje a udržitelné transformace v regionu rezonují. Jinými slovy, práce má ambici analyzovat prostředí, ve kterém se udržitelná transformace odehrává a identifikovat tak možné překážky, stejně jako potenciál pramenící ze socioekonomických podmínek regionu a predikovat tak, jakým směrem se vývoj regionu bude ubírat. K naplnění těchto cílů poslouží studium případových studií z regionů, kde již udržitelná transformace úspěšně proběhla či probíhá a následná konfrontace nabytých poznatků s prostředím Ústeckého kraje. To bude prozkoumáno prostřednictvím analýzy strategických dokumentů Ústeckého kraje a polostrukturovaných rozhovorů s klíčovými regionálními aktéry. Bakalářská práce dále přispěje do současného souboru studií zabývajících se udržitelnou transformací v různých typech regionů, po čemž ve své práci volají Grillitsch a Hansen (2019). Lze předpokládat, že s rostoucí naléhavostí udržitelné transformace bude toto téma v blízké budoucnosti nabývat na významu.

Na úvodní kapitolu navazuje teoretická část práce, jež se věnuje pro práci relevantním teoriím regionálního rozvoje, dále pojmům udržitelnosti a udržitelného rozvoje, ale především vysvětlení samotného konceptu udržitelné transformace a jeho aplikaci v praxi. Na konci druhé kapitoly jsou formulovány výzkumné otázky. Následuje kapitola, která je věnována socioekonomickému profilu Ústeckého kraje a rovněž analýze krajských strategických rozvojových dokumentů. Čtvrtá, metodická část práce, popisuje použitá data a metodu jejich sběru a zpracování. Na ni navazuje část empirická, která představí výsledky výzkumu realizovaného s aktéry Ústeckého kraje a přinese odpovědi na výzkumné otázky a reflexi cílů práce. Bakalářská práce je završena závěrem, který shrnuje její hlavní zjištění, nastiňuje možné limity a možnosti budoucího výzkumu.

2 Teoretický rámec bakalářské práce

Cílem kapitoly je představit teoretické koncepty použité v této práci a zařadit téma do širšího kontextu. Pozornost je soustředěna na objasnění konceptu udržitelnosti a udržitelného rozvoje a s tím související koncept udržitelné transformace. Jelikož se tato práce zabývá rolí aktérů v udržitelné transformaci Ústeckého kraje, tedy na regionální úrovni, bude na samý začátek zařazena podkapitola, jež se věnuje regionálnímu prostředí optikou vybraných teoretických přístupů regionálního rozvoje. Těmi jsou například teorie triple helix nebo regionálních inovačních systémů. Dále bude vysvětlena nedávná typologie regionů v kontextu udržitelných transformací podle Grillitsche a Hansena (2019), a to včetně možných vývojových trajektorií odvětví a s tím souvisejících překážek, které vyplývají ze současného charakteru a zaměření regionu. V kapitole budou také definovány pojmy jako jsou zelená či špinavá průmyslová odvětví. Na závěr budou pomocí řešerše případových studií představeny příklady dobré praxe, tedy regionů, které udržitelnou transformaci již úspěšně podstoupily nebo podstupují.

2.1 Regionální aktéři a koncepty regionálního rozvoje

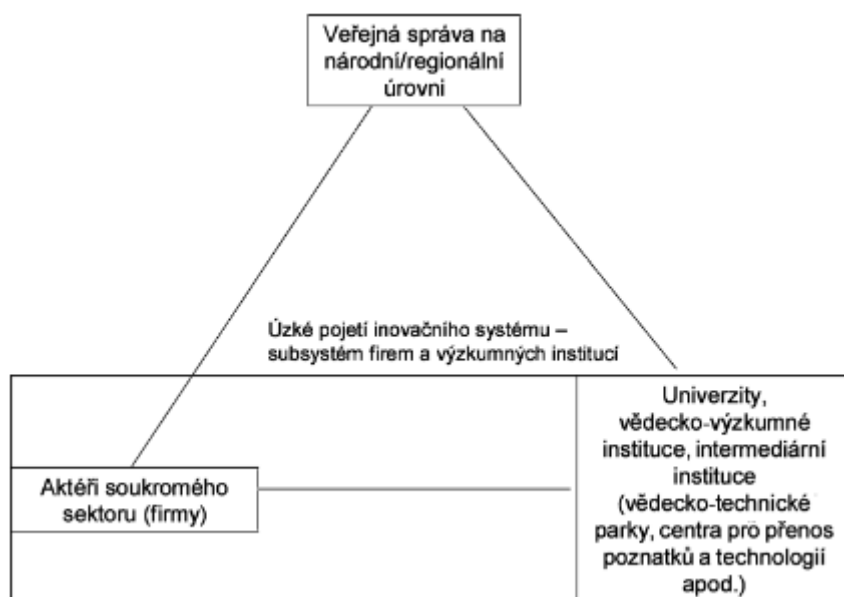
Lze předpokládat, že regionální udržitelné transformace a jejich potenciální úspěch či neúspěch je ovlivněn schopností regionu se učit a implementovat inovace, které se samotnou transformací nutně souvisejí. To ostatně ve svých studiích potvrzují mnozí autoři (Steen 2016; Kanger a kol. 2020). Analytické nástroje a koncepty, jež slouží k analýze generování znalostí a inovační kapacity regionu, jsou popsány v následujících podkapitolách. Prezentované koncepty mimo jiné poskytnou základ pro empirickou část práce, jejíž těžiště představují data z rozhovorů s klíčovými aktéry Ústeckého kraje.

2.1.1 Triple helix

Teorie triple helix, v překladu teorie trojitě šroubovice, jejíž autory jsou H. Etzkowitz a L. Leydesdorff, se v prvním desetiletí 21. století stala jednou z předních teorií regionálního rozvoje (Blažek, Uhlíř 2020). Jak uvádí Blažek a Uhlíř (2020, s. 189), dle autorů této teorie se jedná „o analytický nástroj, který je vhodný pro studium organizačního a institucionálního uspořádání klíčových aktérů, kteří podmiňují konkurenceschopnost států i regionů“. Model přispívá k popisu uspořádání institucionálního prostředí stejně jako jeho dynamiky a vysvětluje

faktory, které je ovlivňují (Etzkowitz, Leydesdorff 2000). Jak již název teorie napovídá, regionální rozvoj a inovační kapacita regionu se dle autorů odvíjí od interakce tří základních skupin aktérů neboli šroubovic – univerzitní sféry, vlády či obecně veřejné správy na příslušné úrovni a soukromého firemního sektoru (Etzkowitz, Leydesdorff 1995; Cai, Amaral 2021; Fidanoski a kol. 2022).

Tito aktéři tak tvoří tři stavební pilíře, jinými slovy vzájemně propojené šroubovice, které za předpokladu kvalitních vzájemných interakcí a uvědomění si hodnot a potřeb zbylých aktérů mohou představovat hnací sílu regionálního rozvoje (Blažek, Uhlíř 2020). Toto povědomí a vzájemný respekt mezi aktéry jsou pro úspěšný a pro inovačně zaměřený rozvoj regionu klíčové, neboť každá ze tří šroubovic má různorodou vnitřní skladbu a ekologii vztahů (Blažek, Uhlíř 2020). Lepší představu o podobě trojitě šroubovice umožňuje níže znázorněné schéma (obr. 1).

Obr. 1: Znázornění aktérů trojitě šroubovice

Zdroj: Blažek, Uhlíř (2020) (upraveno podle Cooke a kol. 2006)

Koncept je inspirován evoluční biologii, konkrétně modelem molekuly DNA a jejím vývojem (Blažek, Uhlíř 2020). Na rozdíl od molekuly DNA je však trojitá šroubovice výrazně méně stabilní a neustálé proměny jsou jejím hlavním znakem (Etzkowitz, Leydesdorff 2000). K proměnám dochází vlivem působení trhu, změn ve vlastnictví firem, změn ve vedení vysokých škol a dalších institucí, stejně jako cyklicky pořádaných voleb (Etzkowitz, Leydesdorff 2000), v kontextu Česka a krajské samosprávy konaných každé čtyři roky.

Třebaže téma udržitelnosti bude blíže představeno až v další části této kapitoly (viz kapitola 2.2), je již nyní na místě uvést, jak koncept triple helix může přispět do debaty o dosažení cílů udržitelného rozvoje. Společnost v posledních dekadách prochází výraznými změnami a čelí nejrůznějším výzvám (Fidanoski a kol. 2022), na které mimo jiné reagují svojí studií Zhou a Etkowitz (2021). Vysvětlují v ní možné implikace teorie triple helix v rámci snahy o dosažení udržitelných cílů. Spolupráce mezi univerzitami, firmami a veřejnou správou může vést k rozvoji nových technologií a inovací šetrných k životnímu prostředí a přispívajících k řešení sociálních problémů (Zhou, Etkowitz 2021). Technologický pokrok nemusí být nutně pozitivní a v souladu s principy udržitelného rozvoje (Zhou, Etkowitz 2021), což vede k domněnce, že sdílení vize a hodnot udržitelnosti mezi aktéry regionálního rozvoje je pro samotnou proveditelnost transformace zásadní. Zdá se, že aplikace teorie triple helix je ve světle udržitelného rozvoje v souladu s teorií tzv. ekologické modernizace. Tento koncept propojuje ekologii a ekonomii a podporuje technologicky založené inovačně orientované environmentální politiky (Jänicke 2008).

Koncept triple helix bude v této práci hrát důležitou roli při nahlížení na aktéry regionálního rozvoje v Ústeckém kraji a pochopení jejich role v udržitelné transformaci kraje.

2.1.2 Regionální inovační systémy

Koncept regionálních inovačních systémů (dále RIS) je postaven na podobných základech jako teorie triple helix. Stejně jako ona umožňuje obohacující pohled na aktéry regionálního rozvoje Ústeckého kraje a proces tvorby inovací, které v udržitelných transformacích hrají nezastupitelnou roli. Samotný koncept RIS vznikl v 90. letech na základě prací autorů, kterými byli především P. Cooke a dále pak B. Asheim, A. Isaksen nebo F. Tödtling (Asheim a kol. 2019). Koncept RIS nepředstavuje pouze analytický nástroj pro hlubší porozumění souboru aktérů v rámci regionu a jeho inovační výkonnosti, nýbrž pomocí něj může být rozvoj regionu a proces učení cíleně podporován a RIS tak lze chápat jako jeden z nástrojů regionálních politik (Asheim, Coenen 2005; Almeida, Figueiredo, Silva 2011). Tato teorie považuje za klíčovou právě úroveň regionu, kde dochází k nejintenzivnější tvorbě znalostí a inovací (Asheim, Coenen 2005). Jiné studie pak zdůrazňují roli regionálních aktérů a lídrů, kteří v dnešním globalizovaném světě mohou disponovat výjimečnými schopnostmi a vizemi, jež mohou akcelarovat rozvoj regionu (Blažek, Uhlíř 2020).

Asheim a kol. (2019, s. 9) uvádí, že se RIS skládá ze tří hlavních prvků, a to „aktérů, sítí a institucí“. Dále tvrdí, že RIS je charakteristický vzájemnou provázaností výše uvedených elementů, které mohou za předpokladu kooperace dosáhnout značné synergie. Naopak v případě izolovaného působení se tvorba inovací a rozvoj regionu nemusí setkat s úspěchem. Příkladem aktérů RIS jsou především „firmy a průmysl v konkrétním regionu, organizace, které znalosti vytváří, jako jsou univerzity, výzkumné týmy a další zprostředkovatelé vzdělání, tvůrci politik, nevládní organizace a další“ (Asheim a kol., s. 9). Tödtling a Trippel (2005) pak výčet aktérů doplňují o inovační centra, finanční instituce, podnikatelská sdružení či vládní agentury. Tento soubor aktérů, včetně jejich interakcí, je zasazen „do institucionálního rámce a ovlivněn formálními pravidly stejně jako neformálními normami“ (Asheim a kol. 2019, s. 9). Autoři dále zdůrazňují význam tvorby sítí a propojení mezi aktéry RIS jako zásadní pro rozvinutí inovačních aktivit (Asheim a kol. 2019). S tímto pojetím RIS se shodují i další studie, které obecně RIS strukturují do dvou subsystémů integrovaných v interaktivním procesu učení (Blažek, Uhlíř 2020). Jak uvádí například Autio (1998), jedná se o subsystém tvorby znalostí a subsystém znalosti ekonomicky zhodnocující zasazené do konkrétního institucionálního rámce daného regionu. Tím se rozumí míra důvěry, profesionality, ochota ke spolupráci, síla a sofistikovanost místních politik, dostupnost vnějších finančních zdrojů apod.

Subsystém znalosti ekonomicky zhodnocující zahrnuje firmy, jejich klienty i dodavatele, kteří v regionálním prostředí vytváří tzv. regionální průmyslové klastry (Autio 1998; Tödtling, Trippel 2005). Subsystém tvorby znalostí jakožto i jejich následného šíření je tvořen především vzdělávacími institucemi, výzkumnými ústavy a inovačními centry (Autio 1998; Tödtling, Trippel 2005). Narozdíl od Autia (1998), Tödtling a Trippel (2005) do modelu RIS zabudovali i roli politik a aktérů, kteří politiky tvoří, neboť podle nich na úrovni regionu „mohou hrát významnou roli ve formování regionálních inovačních procesů“ (Tödtling, Trippel 2005, s. 4), zejména v otázce kompetencí a finančních zdrojů.

Jednou z kritik konceptu RIS je skutečnost, že se regiony v praxi liší a aplikace RIS nebyla všude úspěšná. Tödtling a Trippel (2005) identifikovali tři typy nedokonalých RIS, které jsou dány historickými, ekonomickými, sociálními a institucionálními faktory prostředí daného regionu. Právě tyto různorodé odlišnosti vedly k širokému konsensu, že inovační politiky musí výše zmíněná regionální specifika zohledňovat (López-Rubio a kol. 2020), což se v praxi projevuje koncipováním tzv. place-based (v překladu místně specifických) inovačních strategií, které Blažek a Uhlíř (2020, s. 196) definují jako „podpůrné politiky a přístupy, které jsou založené na citlivém a kreativním reflektování místních podmínek“. Nedokonalé RIS je potřeba

definovat především z toho důvodu, že Ústecký kraj dlouhodobě v inovační výkonnosti a tempu rozvoje zaostává (EK 2023), což pochopitelně může ovlivnit jeho transformaci.

Typy nedokonalých RIS a jejich charakteristika podle Tödtlinga a Trippl (2005) jsou:

- 1. Organizačně tenké RIS** – typické pro periferní regiony, subsystém tvorby znalostí je slabý a řada aktérů v regionu chybí nebo nedosahuje kritické velikosti.
- 2. Uzamčené RIS** – Jedná se o častý příklad starých průmyslových regionů s až příliš silnými vazbami mezi firmami v upadajících odvětvích. Takové RIS jsou rezistentní vůči změnám a inovacím a dostávají se tak do stavu tzv. uzamčení neboli lock-in. Podle Grabhera (1993; cit. v Blažek, Uhlíř 2020, s. 201) lze uzamčení definovat takto: „Uzamčení může mít charakter vzájemně příliš blízkého okruhu znalostí (kognitivní uzamčení), příliš rigidních mezifirmových vazeb, nebo se může jednat o politické uzamčení, tj. o příliš silnou vazbu představitelů upadajících odvětví na politiky, což zpomaluje restrukturalizaci“. Právě tento typ nedokonalého RIS zřejmě nejvíce odpovídá povaze RIS v Ústeckém kraji.
- 3. Fragmentované RIS** – Jsou charakteristické nedostatečnou koordinací regionální inovační strategie nebo nedostatečnou komunikací a spoluprací mezi oběma subsystémy RIS i mezi samotnými aktéry v rámci subsystémů. Fragmentované RIS jsou typické pro metropolitní regiony.

Koncept RIS je často vnímán a v praxi využíván jako model pro vytváření a následnou implementaci regionálních inovačních strategií (Blažek, Uhlíř 2020). Takovou strategií od roku 2014 disponuje i Ústecký kraj, neboť vypracování a přijetí koncepčního dokumentu regionálního rozvoje je jedna z podmínek čerpání prostředků z Evropských investičních a strukturálních fondů, aby byla zaručena účelnost vynaložených finančních zdrojů (ÚK 2024a). Regionální inovační strategie se jeví jako jeden z možných způsobů, jak lze formulovat vizi pro regionální transformaci směrem k udržitelnosti a lze předpokládat, že čím kvalitnější RIS je v regionu vyvinut, tím větší má region schopnost reagovat na nejrůznější výzvy přicházející z vnějšku, včetně vzrůstající potřeby adaptace udržitelného rozvoje. I to je důvod, proč je koncept RIS pro tuto práci cenný.

2.1.3 Zelený průmysl a regionální vývojové trajektorie

Jak ve své práci uvádí Grillitsch a Hansen (2019), regionální inovační politiky se v poslední dekádě stále více zaměřují na možnosti rozvoje inovací, které by přispěly k řešení výzev, kterým dnešní společnost čelí – na mysli mají zejména globální oteplování nebo stárnutí obyvatelstva. Steen (2019, cit. v Blažek a Uhlíř 2020, s. 205) v souladu s nimi konstatuje, že neustálé globální změny, „zejména pak změny klimatu, jsou ve vyspělých regionech chápány jako výzvy, které současně přinášejí i zcela nové příležitosti“. Třebaže označení Ústeckého kraje vyspělým regionem je diskutabilní, Grillitsch a Hansen (2019) argumentují, že i regiony specializované ve špinavých průmyslových odvětvích mohou úspěšně rozvíjet odvětví zeleného průmyslu. Zelený průmysl lze definovat jako ekonomické činnosti, které upřednostňují užívání environmentálně šetrných technologií a postupů za účelem minimalizace negativních dopadů na životní prostředí (Rodrik 2014; Grillitsch, Hansen 2019). Jedná se především o firmy zapojené do produkce čisté energie nebo udržitelných materiálů, vývoje a stavby energeticky úsporných budov, rozvoje udržitelných způsobů dopravy, zpracování odpadů a recyklace a další společnosti respektující principy udržitelného ekonomického rozvoje. Podle zprávy Programu Organizace spojených národů (dále OSN) pro životní prostředí (UNEP 2011, s. 16) se jedná o odvětví vyvíjející a prodávající technologie, které „redukují emise uhlíku a znečištění, podporují šetrné a efektivní využívání energie a zdrojů a předchází ztrátě biodiverzity a poškozování ekosystémů“. Pokud vycházíme z této definice, špinavá průmyslová odvětví lze charakterizovat tak, že jimi produkovávané zboží životní prostředí naší planety zatěžuje nebo ho dokonce destruuje (Grillitsch, Hansen 2019).

Z výše uvedeného vyplývá, že regionální udržitelné transformace do značné míry souvisejí s rozvojem nových, environmentálně citlivých průmyslových odvětví. Tento fenomén lze propojit s konceptem „regionálních vývojových trajektorií odvětví (v originálu regional industrial path development model)“ (Blažek, Uhlíř 2020, s. 205). Jelikož s tímto konceptem bude bakalářská práce zejména v souvislosti s diskusí studie Grillitsche a Hansena (2019) dále operovat (viz kapitola 2.3), jsou v této podkapitole vývojové trajektorie stručně vysvětleny.

Jedná se o koncept inspirovaný přístupem evoluční ekonomické geografie, který zkoumá, jakým způsobem v regionu dochází k obnovení existujících odvětví a vzniku nových (Trippel a kol. 2018). Není tak překvapivé, že budoucí vývoj regionálních odvětví je ovlivněn historickým vývojem regionu a existujícími strukturami (Isaksen, Trippel 2016). Autoři však zdůrazňují, že existuje úzká souvislost mezi povahou vývojových trajektorií a kvalitou RIS

daného regionu. Pro tzv. organizačně silné RIS, tedy dobře vyvinuté, Isaksen a Trippel (2016) ve své studii identifikovali tři základní vývojové trajektorie:

1. **Path extension** – Jedná se o stav, kdy firmy dále pokračují v dosavadním odvětví bez zásadních změn. Inovace jsou implementovány pouze v rámci již zaběhnutých technologických procesů. U tohoto modelu hrozí jeho postupné vyčerpání neboli **path exhaustion**, které vede ke stagnaci a postupnému úpadku odvětví. V podstatě se jedná o situaci uzamčení (viz s. 15).
2. **Path renewal** – Tato trajektorie nastává v případě, kdy již existující firmy v regionu začnou podnikat v jiném sektoru, který však může být příbuzný doposud provozovaným ekonomickým aktivitám. Dle autorů je pravděpodobnost takového vývoje vyšší u regionů s diversifikovanou průmyslovou základnou.
3. **Path creation** – Zahrnuje vznik firem v odvětvích, která jsou pro daný region nová. Jedná se o velmi radikální a také riskantní vývojovou trajektorii. Proto má tato trajektorie největší šanci v regionech s vyspělým RIS, který tato rizika snižuje.

Proti tomu organizačně slabé RIS, tedy takové, jejichž subsystém tvorby znalostí je oslaben nebo postrádají aktéry kritické velikosti, budou pravděpodobně sledovat následující trajektorie (Isaksen, Trippel 2016):

1. **Path importation** – Situace, kdy v regionu chybí firmy kritické velikosti a rozvoj nových odvětví i celého regionu je závislý na příchodu investorů a aktérů z vnějšku.
2. **Path upgrading** – Firmy se snaží zlepšovat svoji pozici v rámci odvětví, ve kterých již působí.

2.2 Koncept udržitelnosti

Cílem této podkapitoly je vysvětlit koncept udržitelnosti a s tím související pojmy jako je udržitelný rozvoj a udržitelné transformace, které ostatně představují hlavní pole zájmu této práce. Téma udržitelnosti je v dnešním světě diskutováno stále častěji, a to zejména v souvislosti s výzvami pramenícími ze změny klimatu. Volání po změně způsobu života lidské společnosti je v současnosti urgentnější než kdy dříve (Kanger a kol. 2020) a odpověď na tyto výzvy nabízí právě udržitelnost. Vůbec poprvé byla udržitelnost definována v Brundtland

Report, známé také pod názvem Our Common Future (v překladu Naše společná budoucnost) (UN 2024a). Tuto zprávu prezentovala Světová komise pro životní prostředí a rozvoj (World Commission on Environment and Development, dále WCED), která byla zřízena z rozhodnutí Valného shromáždění OSN v roce 1983 (UN 2024c). Agendou WCED bylo podání zprávy o vlivu působení člověka na životní prostředí v globálním měřítku při zohlednění dlouhodobého vývoje (UN 2024c). Důvodem zřízení této komise byly zejména postupně se množící důkazy o negativních dopadech lidské činnosti na životní prostředí v oblasti zemědělství, průmyslového znečištění vody a vzduchu, ale i výskytu různých nemocí často způsobených zmíněným znečištěním. To vedlo k otevřené kritice západního modelu ekonomického rozvoje a první hlasy začaly volat po nastavení limitů a změně přístupu (Ruggerio 2021). Brundtland Report (WCED 1987, s. 41) definuje udržitelnost jako „schopnost uspokojit základní potřeby dneška bez ohrožení schopnosti budoucích generací uspokojit jejich základní potřeby a udržet jejich životní úroveň“. Můžeme ji také vnímat jako způsob šetrného nakládání s různorodými zdroji, který zajistí jejich využitelnost i v budoucnosti (Maryville University 2020). V průběhu dalších desetiletí byla prezentována řada dalších definic udržitelnosti, které ale vždy vycházely ze zprávy Naše společná budoucnost, která tak představuje pomyslný výchozí bod pro celou celosvětovou iniciativu o dosažení udržitelnosti.

Pokud bychom se zaměřili na doslovný překlad pojmu udržitelnost, našli bychom v literatuře mnohé přístupy, které ji definují jako schopnost uchovávat určitou entitu, tedy například zdroje, beze změny v průběhu času (Mensah 2019). Proti tomu se ale vyhrávají jiní autoři (Ben-Eli 2015; cit. v Mensah 2019), kteří udržitelnost vnímají jako v čase dynamické ekvilibrium založené na procesu interakce mezi lidskou společností a jejích aktivit s životním prostředím planety Země a její únosnou kapacitou. A právě tato námitka týkající se v čase rovnovážného vývoje vedla k definování pojmu udržitelný rozvoj.

Udržitelný rozvoj lze chápat jako proces zlepšování dlouhodobé životní úrovně, v tomto smyslu ekonomické úrovně, který v souladu s definicí udržitelnosti neohrozí životní úroveň budoucích generací (Maryville University 2020). Panuje shoda, že koncept udržitelného rozvoje je položen na třech vzájemně provázaných pilířích – environmentálním či ekologickém, ekonomickém a sociálním (WCED 1987; Scoones 2016; Maryville University 2020; MŽP ČR 2024; UN 2024a). Udržitelného rozvoje nelze dosáhnout bez pochopení, že jeden z těchto pilířů nelze upřednostnit na úkor jiného. Výzvu představuje i skutečnost, že pro dosažení udržitelného rozvoje je potřeba zapojit a koordinovat široké spektrum aktérů, kteří ale přirozeně mají různé zájmy.

Vzhledem k širokému rozkročení konceptu udržitelnosti se tato práce primárně soustředí především na ekonomický a environmentální pilíř udržitelného rozvoje na úrovni regionu, kterého by Ústecký kraj ve světle klimatické změny a jejích důsledků měl dosáhnout. Řeč je o takovém ekonomickém rozvoji regionu, který akcentuje potřeby životního prostředí stejně jako sociální potřeby jeho obyvatel. Zároveň by se mělo jednat o rozvoj založený na dříve definovaném přístupu ekologické modernizace (viz s. 13). Konceptem, který přechod regionu směrem k udržitelnosti popisuje, jsou udržitelné transformace.

2.2.1 Udržitelné transformace v literatuře

Nejprve je potřeba definovat samotný pojem udržitelná transformace. Konceptem udržitelnosti a udržitelného rozvoje se práce již zabývala a zbývá tak vyjasnit termín transformace. V obecné rovině se jedná o kompletní změnu z jedné formy nebo typu do formy či typu jiného, přičemž tento termín implikuje pozitivní změnu (Cambridge 2024). Transformací se často myslí i samotný proces přechodu mezi těmito stavy. V kontextu udržitelnosti, který je pro tuto práci zásadní, je řeč o dlouhodobém a fundamentálním přechodu z původního sociotechnického systému do systému jiného, udržitelnějšího (Mackard, Raven, Truffer 2012). Geels a Schot (2010, cit. v Kanger a kol. 2020, s. 2) transformaci charakterizovali jako „dlouhodobý (50 a více let trvající) přechod z jednoho sociotechnického systému do druhého“. OSN (UN 2024b) pod tímto pojmem vidí přechod k nízkouhlíkovým a environmentálně ohleduplným ekonomikám. V literatuře panuje shoda, že se v posledních desetiletích udržitelným transformacím věnuje relativně velká pozornost, jelikož se jedná o teoretický základ pro deklarované dosažení udržitelnosti a implementaci zásad udržitelného rozvoje v praxi.

V předešlém odstavci byl v definici udržitelných transformací několikrát zmíněn pojem sociotechnický systém, jehož se transformace bezprostředně týká. Kanger a kol. (2020) jej popsali jako „vzájemně propojený soubor aktérů, pravidel a technologií, jehož účelem je naplnění určité společenské funkce, například komunikace, produkce potravin, energie nebo zprostředkování dopravy“. Markand, Raven, a Truffer (2012) sociotechnické systémy charakterizují jako sítě složené z aktérů, institucí, materiálních předmětů a znalostí, které za společné interakce poskytují společnosti určité služby. Tito autoři dále podotýkají, že sociotechnické systémy jsou základem moderní západní společnosti a přechod k udržitelnému způsobu života bude vyžadovat jejich radikální a koordinovanou proměnu. Dominujícím způsobem nahlížení na proces udržitelných transformací je tzv. víceúrovňový přístup (v překladu Multi-Level Perspective, dále MLP), který vychází z předpokladu, že

k udržitelným transformacím dochází na třech propojených úrovních (Geels 2002, Geels 2005). Podle Geelse (2002, 2005) se jedná o úroveň niky, režimu a krajiny.

Niku lze definovat jako prostor, kde dochází k vývoji nových technologií či postupů, které představují alternativu k současným režimům. Často se jedná o prostor uměle chráněný, neboť tyto alternativní inovace bývají nestabilní a tlak trhu by jejich rozvoj mohl ohrozit (Markand, Raven, Truffer 2012; Kanger a kol. 2020). V praxi si niky lze představit jako pilotní rozvoj nových zelených průmyslových odvětví (definice viz s. 16) v daném regionu.

Režim představují zavedené struktury a soubory sdílených a stabilních pravidel, které řídí chování aktérů v rámci konkrétního socioekonomického systému a určují tak jeho směřování, mimo jiné i trajektorii vznikajících inovací (Kanger a kol. 2020). Markand, Raven a Truffer (2012) hovoří o systému, který vede sociotechnický vývoj společnosti již zaběhnutými schémata a ve svém důsledku tak transformaci brání. V obou definicích je možné najít paralelu s vývojovými trajektoriemi odvětví v regionu (viz s. 16–17), a proto se zdá, že nejdůležitějším aspektem procesu transformace je současný režim změnit a přeměřovat region na jinou vývojovou trajektorii směrem k zeleným odvětvím, tedy k udržitelnosti.

Poslední z úrovní podle MLP je úroveň krajiny, jejíž definice je poměrně abstraktní. Dle Kangera a kol. (2020, s. 2) se jedná o „vnější síly, které na makro úrovni tvarují niky a režimy, ale samy jimi v krátkodobém a střednědobém časovém horizontu ovlivněny nejsou“. Příkladem takových krajinných faktorů jsou podle autorů například válka, demografické změny nebo změny globálního charakteru. Jedná se v podstatě o širší, globální kontext, ve kterém niky a režimy fungují (Kanger a kol. 2020). Nabízí se tak myšlenka, že pokud se tento kontext změní, například vlivem globální změny klimatu, vytvoří se prostor pro transformaci socioekonomického systému.

Kanger a kol. (2020) ve své práci analyzující současnou literaturu o udržitelných transformacích předestřeli šest faktorů, jež ovlivňují výskyt a průběh transformace. Tyto faktory lze využít při formování vlastních politik na různých úrovních sloužících k provedení transformace a zároveň poskytují konkrétní příklady těchto intervencí z praxe. V návaznosti na již definovaný přístup MLP a jeho komponenty je řeč o následujících krocích:

1. Stimulace různých nik
2. Akcelerace nik
3. Destabilizace současného režimu

4. Řešení širších dopadů destabilizace režimu
5. Zajištění koordinace interakce více režimů
6. Naklonění krajiny

Na regionální úrovni se jeví jako relevantní především první čtyři body. Stimulace a akcelerace různých nik, tedy inovativních udržitelných technologií, přímo souvisí s rozvojem zelených průmyslových odvětví v daném regionu, tedy v Ústeckém kraji. Destabilizace současného režimu souvisí s odklonem od těžby uhlí a jiných environmentálně zatěžujících odvětví. Řešení zejména sociálních dopadů této destabilizace bude nevyhnutelné. Jak bylo popsáno v kapitole 2.1, region může při kvalitní interakci všech relevantních aktérů hrát klíčovou roli při generaci inovací. Existují však různé typy regionů, které disponují odlišnými predispozicemi pro udržitelné transformace. Tomu se podrobněji věnuje kapitola 2.3.

2.2.2 Iniciativy pro dosažení udržitelnosti

Jedním z nejambicióznějších plánů na dosažení udržitelnosti je EGD. Jedná se o zcela zásadní iniciativu EU, která se Česka jako členského státu EU bezprostředně týká. EDG byl představen EK v roce 2019 za předsednictví Ursuly von der Leyen. Jejím cílem je transformovat Evropu do prvního klimaticky neutrálního kontinentu na světě, který zcela eliminuje emise skleníkových plynů, a to do roku 2050 (EK 2024a). EU by tak měla přejít na model ekonomického rozvoje, který bude odpoután od využívání zdrojů, ale při tom zůstane konkurenceschopná. Důvodem pro tuto radikální transformaci jsou člověkem způsobené klimatické změny, které pro lidskou společnost znamenají existenciální hrozbu, ale jak EK (EK 2024b) uvádí, EGD s sebou přináší i řadu výhod a příležitostí, zejména nové inovace, pracovní místa v tzv. zelených oborech nebo zlepšení zdraví a blahobytu obyvatel EU. Fundamentální proměna všech klíčových sektorů ekonomiky si dle předsedkyně EK vyžádá dlouhodobé rozsáhlé investice ve výši minimálně jednoho bilionu eur (EK 2020).

Proces transformace EU by měl být spravedlivý a neopomenout žádného jedince ani lokalitu (EK 2024a). EK si uvědomuje, že některé evropské regiony budou přechodem k udržitelnosti postiženy více než jiné, a proto byl zřízen fond JTF, který by vybraným regionům měl pomoci se zmírněním socioekonomických nákladů spojených se změnou klimatu a ekonomickou diverzifikací regionu (EK 2024b). Jedná se v první řadě o regiony, které jsou závislé na fosilních palivech nebo na průmyslových procesech s vysokými emisemi skleníkových plynů (EP 2023). Fond je podle EK (EK 2024b) v rozpočtu EU pro roky 2021 až 2027

financován částkou 7,5 miliard eur a dalších 10 miliard eur plyne z Evropského plánu obnovy, jehož cílem je hospodářské oživení EU po koronavirové krizi. Dále uvádí, že investice budou prostřednictvím dotací směřovány především do malých a středních podniků, zakládání nových firem, výzkumu a inovací, obnovy životního prostředí, produkce čisté energie a rekvalifikačních programů.

V Česku prostředky JTF směřují do třech regionů, a to do Moravskoslezského, Karlovarského, a právě Ústeckého kraje, který je ekonomicky druhým nejslabším regionem Česka a charakteristický nejrozsáhlejší těžbou hnědého uhlí a energeticky vysoce náročným průmyslem s výraznými dopady na krajinu i kvalitu života (SFŽP ČR 2024). Pro projekty spravedlivé transformace je v Ústeckém kraji k dispozici celkem 15,8 miliardy Kč v rámci OPST (OPST 2024).

2.3 Typologie regionů a předpoklady pro udržitelnou transformaci

Jak bylo nastíněno v kapitole 2.1.3, Grillitsch a Hansen (2019) se ve své práci zabývají rozvojem odvětví zeleného průmyslu (viz s. 16) v různých typech regionů, což s udržitelnou transformací přímo souvisí. Snaží se najít odpověď na otázku, jak se regiony liší v příležitostech pro rozvoj zelených odvětví a jaké implikace pro regionální inovační politiku tyto odlišnosti mohou skýtat. Svoji tezi postavili na typologii regionů převzaté od Tödtlinga a Trippel (2005), kteří rozlišují regiony metropolitní, specializované a periferní. Grillitsch a Hansen (2019) tento model obohatili o kategorii, jež rozlišuje, zda se region v současnosti soustředí na zelená nebo špinavá průmyslová odvětví, neboť ve smyslu regionálních vývojových trajektorií odvětví (viz s. 16–17) jsou současné a historické struktury a zaměření regionu klíčové. Ústecký kraj se optikou této typologie nejvíce blíží regionu specializovanému ve špinavém průmyslu, proto se práce dále věnuje výhradně tomuto typu. Jako mimořádně důležité pro přechod regionu k zelenému průmyslu považují Grillitsch a Hansen (2019) následující dva kroky, které je pro ozelenění regionu nezbytné adekvátně adresovat: direkčnost a experimentování.

Direkčnost znamená, že je na úrovni regionu nutné vypracovat vizi rozvoje udržitelným směrem sdílenou všemi relevantními aktéry a dávat zeleným odvětvím přednost před špinavými (Grillitsch, Hansen 2019). Podle Webera a Rohrchera (2012, s. 1042; cit. v Grillitsch, Hansen 2019, s. 2170) direkčnost „ukazuje na potřebu nejen generovat inovace co nejefektivněji, ale také jimi přispívat určitému směru transformativní změny“. Jinými slovy, pokud zúčastnění

aktéři regionálního rozvoje z pohledu konceptu RIS nebo triple helix nesdílí stejnou vizi, nemůže být udržitelná transformace regionu úspěšně proveditelná. Direkcionálna je dále zásadní v otázce koncipování regionálních politik, které by měly pomáhat vytvářet prostor pro zelená odvětví prostřednictvím destabilizace konkurenčních špinavých odvětví (Kivimaa, Kern 2016). To je v souladu se třetím bodem konceptu intervencí pro dosažení udržitelnosti (Kanger a kol. 2020). Přijímané politiky by měly být v čase konzistentní a koordinované napříč různými sférami a úrovněmi, ale stále by měly umožňovat jejich modifikaci na základě zkušeností nabytých v průběhu transformace (Grillitsch, Hansen 2019).

Experimentování je dle Grillitsche a Hansena (2019) v tomto typu regionu mimořádně důležité, neboť struktury současných špinavých odvětví jsou zde silně zakořeněny a mohou implementaci zelených technologií cíleně brzdit, neboť jsou jejich přímými konkurenty. V první řadě je tak důležité nové technologie a sociální návyky v praxi testovat v menším měřítku (Sengers, Wieczorek, Raven 2019).

Regiony specializované ve špinavém průmyslu se nejčastěji ubírají cestou implementace zelených technologií a postupů v již existujících odvětvích, což v ideálním případě vede ke stimulaci diverzifikace současných špinavých odvětví do odvětví zelených (Grillitsch, Hansen 2019; viz tab. 1). Optikou dříve diskutovaných vývojových trajektorií se tak jedná o path upgrading v případě implementace zelených technologií do již stávajících činností nebo path renewal, pokud firmy diverzifikují svoje činnosti do nových, zelených odvětví. Vyloučit nelze ani nalákání aktérů z vně regionu, kteří potřebnými zelenými kompetencemi již disponují (Grillitsch, Hansen 2019) jak implikuje trajektorie path importation.

Grillitsch a Hansen (2019) formulovali konkrétní návrhy pro rozvoj zeleného průmyslu v regionech specializovaných ve špinavém průmyslu (viz Tab. 2). Tyto návrhy míří na aktéry, síť a instituce, což se shoduje se základními stavebními prvky RIS, jak je definovali Asheim a kol. (2019). To dokazuje, jak je optika konceptů zaměřených na rozvoj regionů a jejich inovační kapacitu cenná i v otázce udržitelných transformací a rozvoje zeleného průmyslu.

	Peripheral region	Specialized region		Metropolitan region
Support system for innovation and entrepreneurship	Weak and limited	Strong in supporting sector-specific innovation, but weak in provision of generic resources		Strong and comprehensive
Regional industrial specialization	No specialization	Specialization in a green industry	Specialization in a dirty industry	Mix of industrial specializations
Forms of green path development	<ul style="list-style-type: none"> Regional emergence of a green industrial specialization Upgrading of existing embryonic green industries 	<ul style="list-style-type: none"> Growing existing green industrial specializations Diversification into other green industries based on accumulated knowledge and resources 	<ul style="list-style-type: none"> Introduce new technologies to green the dirty industry Diversification into green industries based on existing competencies 	<ul style="list-style-type: none"> Developing new technologies for green industries Forms of path development for green and dirty industries apply also in this context Shift resources from dirty to green industries

Tab. 1: Typologie regionů a jejich nejčastější vývojové trajektorie při zavádění zelených odvětví

Zdroj: Grillitsch, Hansen (2019)

2.4 Příklady dobré praxe

Transformace regionů směrem k udržitelnosti nejsou jen vzdálenou vizí, nýbrž ve světě již několik takových procesů úspěšně proběhlo anebo stále probíhá. Tyto příklady dobré praxe mohou posloužit jako cenný zdroj inspirace pro transformaci Ústeckého kraje, a proto se jimi tato podkapitola zabývá. Na základě rešerše literatury byly vybrány případové studie ze dvou německých regionů, a sice Porúří ve státě Severní Porýní-Vestfálsko a bavorský region Augsburg. Třetí studie se zabývá rozvojem zeleného energetického odvětví v Norsku a přináší tak cenný vhled do problematiky vzniku nových oborů, klíčových pro transformaci sociotechnického systému daného regionu. Zvláštní důraz byl kladen na identifikaci prvků a podniknutých kroků, jež byly pro úspěch transformace regionu nebo rozvoj zeleného průmyslu zásadní.

Porúří je jednou z kolébek průmyslové revoluce a těžba uhlí byla po dlouhá desetiletí jeho hlavním symbolem. Uhlí umožnilo rozvoj metalurgie a dalších těžkých a environmentálně náročných průmyslových odvětví, které na jedné straně představovaly motor regionálního rozvoje, na straně druhé však zanechaly četné rány v krajině a ekonomické struktuře regionu do budoucna (Hospers 2010). V roce 1958 začala krize spojená s útlumem těžby uhlí a region se z ní marně snažil vymanit umělou podporou stávajících odvětví, což v konečném důsledku vedlo k lock-inu (Hospers 2010). Region postihla vysoká nezaměstnanost a poznamenán byl

i jeho demografický vývoj. Zde můžeme vidět jasnou paralelu s Ústeckým krajem. Řešením byla až reorientace regionu na zelený průmysl a udržitelné inovace.

Strambach a Pflitsch (2018) přibližují, že region Augsburg byl po staletí závislý na textilním průmyslu, který v 60. a 70. letech minulého století postihla hluboká krize a celý region se ocitl v recesi. Díky nastartování ambiciózní udržitelné transformace dnes region patří k hlavním výrobcům energie z obnovitelných zdrojů a je pionýrem v celé řadě udržitelných aktivit. Město Augsburg v roce 2015 dokonce obdrželo prestižní Německou cenu udržitelnosti. Transformace byla mimořádně úspěšná i přes nepříznivou výchozí pozici. Region disponoval slabou vědeckou a výzkumnou základnou a byl orientován na zdrojově náročná odvětví.

Zatímco výše uvedené německé regiony popisují komplexní transformaci celého tamního sociotechnického systému, norský příklad rozvoje offshore větrného průmyslu v kontextu dříve diskutovaného přístupu MLP cílí na rozvoj a akceleraci konkrétní niky, která má ambici změnit celý režim – v tomto případě režim tvorby energie. Steen (2016) se ve své studii věnuje faktorům, které aktéry specializované v těžbě ropy a zemního plynu přiměly k přechodu k obnovitelným zdrojům energie.

Ve všech třech studiích panuje shoda, že se jedná o komplexní proces trvající řádově nižší desítky let (Hospers 2010; Steen 2016; Strambach, Pflitsch 2018). Třebaže dle autorů lze převzít celou řadu z jimi prezentovaných opatření, které se již v daných regionech osvědčily, neexistuje žádný standardizovaný postup a je vždy nutné přihlížet ke specifickým konkrétního regionu. Pro tuto práci z toho vyplývá, že je před realizací samotného výzkumu nezbytné přistoupit k zevrubnému průzkumu prostředí Ústeckého kraje a vytvořit si tak povědomí o jeho socioekonomickém profilu, historii a relevantních aktérech regionálního rozvoje a jejich interakci. Steen (2016) uvádí, že ekonomické, sociální, kulturní nebo institucionální podmínky regionu jsou odrazem minulé průmyslové a technologické historie regionu a v souladu s postuláty evoluční ekonomické geografie představují základ pro vývoj budoucí. Ve všech třech případech vládne přesvědčení, že klíčem pro udržitelnou transformaci regionu je diverzifikace stávajících odvětví do odvětví zelených a je kladen důraz na roli firem, jež jsou v současnosti vnímány z hlediska dopadů na životní prostředí negativně. Ty by v transformaci neměly být opomenuty, naopak jejich struktury, zakořeněnost v regionu a vazby na další aktéry, kapitál a know-how, mohou sehrát zásadní roli (Hospers 2010; Steen 2016; Strambach, Pflitsch 2018).

Díky jejich zapojení došlo v Porúří k rozvoji zelených odvětví, zaměřených například na šetrné zpracování odpadu nebo produkci obnovitelné energie (Hospers 2010). Dále se jak Porúří, tak Augsburg zaměřily na znalostně založené obory a vývoj inovací. Využití v podobě bydlení, konferenčních prostor nebo zázemí pro call-centra našly i staré průmyslové komplexy, které se navíc staly turisticky vyhledávanými místy (Hospers 2010; Strambach, Pflitsch 2018). Hospers (2010, s. 50) konstatuje, že se zelená odvětví v regionu „paradoxně vyvinula z jeho tradice v těžkém průmyslu“. Podobná cesta by mohla připadat do úvahy i v Ústeckém kraji. Udržitelná transformace je však dle autorů mnohem komplexnější a vyžaduje splnění řady dalších podmínek.

Především Steen (2016) zdůrazňuje význam inovací, které hrají v transformaci nezastupitelnou roli. Na jejich tvorbě i směřování celého regionu se podílí široké spektrum aktérů, jejichž interakci je přikládána mimořádná důležitost (Hospers 2010; Steen 2016; Strambach, Pflitsch 2018). V souladu s diskutovanými koncepty triple helix a RIS (kapitola 2.1) lze hovořit o firmách, politických institucích veřejné správy a univerzitách, respektive aktérech subsystému tvorby znalostí a subsystému aktérů znalosti ekonomicky zhodnocujícím v celé šíři. Případové studie do výčtu klíčových aktérů přidávají i veřejnost, zejména prostřednictvím nákupního chování a působení neziskových organizací (Strambach, Pflitsch 2018).

Nezbytným předpokladem pro transformaci je vytvoření vize pro rozvoj regionu udržitelným směrem, kterou sdílí všichni relevantní aktéři (Hospers 2010; Steen 2016; Strambach, Pflitsch 2018), jelikož transformace sociotechnického systému vyžaduje kolektivní akci (Steen 2016). Steen (2016) také soudí, že sdílená vize jde ruku v ruce s vytvářením očekávání ohledně budoucnosti, která jsou důležitá zejména pro firmy a technologický vývoj. Všechny studie se shodují, že impulz pro vytvoření takové vize by měl vzejít od politické reprezentace regionu. Mezi aktéry by měla být rozvíjena spolupráce a výměna kompetencí. K tomu může sloužit organizace workshopů, konferencí, fór nebo kulatých stolů (Hospers 2010; Strambach, Pflitsch 2018). Politická sféra také může přispět zakládáním environmentálních agentur nebo poradních panelů, díky kterým pak politici mohou přijímat kvalifikovanější rozhodnutí (Strambach, Pflitsch 2018). V procesu vytváření vize a jejím rozvoji by se ke slovu měla dostat i veřejnost, například formou veřejných slyšení a debat nebo participativních rozpočtů podporujících environmentálně zacílené projekty (Strambach, Pflitsch 2018).

Sdílená vize může podpořit tzv. ofenzivní myšlení (Hospers 2010), jinými slovy docílení stavu, kdy aktéři v udržitelné transformaci vidí příležitost, nikoli hrozbu. To může zvýšit šanci, že se

v regionu některý z aktérů rozhodne vstoupit do nové niky a vzít tak na sebe určité riziko (Steen 2016). To vše se promítá v image regionu, jež dle Hospers (2010) má význam pro přilákání investorů z vně regionu, kteří mohou přispět k odvětvové diverzifikaci. Image lze vylepšit například politickou deklarací, jak lze vidět na příkladu Augsburgu (Strambach, Pflitsch 2018, s. 300), kde „bavorská konzervativní vláda prohlásila Augsburg za region environmentálních kompetencí“. Diverzifikaci všechny studie považují za nejčastější cestu k dosažení transformace. Diverzifikace, jak již bylo nastíněno, nejčastěji probíhá kolem již existujících odvětví. Steen (2016) podal důkaz, jak vzájemné učení firem z těžebního, energetického a námořního sektoru umožnilo rozvoj offshorových větrných elektráren. Zapomínat by se ale nemělo ani na zrod pro region zcela nových zelených odvětví. Toho lze docílit podporou transferu znalostí, start-upů a mladých podnikatelů, inkubátorů a spin-off firem, například univerzitních (Hospers 2010).

V neposlední řadě se jako podmínka pro provedení udržitelné transformace jeví konzistentnost a setrvalá podpora nového modelu rozvoje regionu, zejména ze strany institucí (Steen 2016). V opačném případě mohou aktéři ztratit důvěru v celý projekt a z rozvíjejících se odvětví vystoupit. Odpověď na tuto hrozbu mohou představovat závazky ze strany regionu, jako v případě Augsburgu, který se „zavázal ke konkrétním cílům redukce emisí oxidu uhličitého“ (Strambach, Pflitsch 2018, s. 302).

Identifikované prvky z prezentovaných úspěšných případů se prolínají s návrhy práce Grillitsche a Hansena (2019, viz Tab. 2), zejména v otázkách direkcionality a experimentování (viz s. 23). Podobnosti lze najít i se šesti kroky pro udržitelnou transformaci podle Kangera a kol. (2020; viz s. 20–21). Společně tvoří základ pro vlastní výzkum udržitelné transformace Ústeckého kraje.

Targeting actors	Targeting networks	Targeting institutions
<ul style="list-style-type: none"> • <i>Build competencies in technologies/solutions needed for greening the industry addressing both firms, but also higher educational institutes and government</i> • <i>Attract actors from outside the region with such competencies</i> • <i>Stimulate green intrapreneurship in dirty incumbents</i> • <i>Promote green institutional entrepreneurs</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Strengthen networks to unrelated knowledge sources that may contribute to greening</i> • <i>Break-up alliances that hinder green restructuring</i> • <i>Encourage collaboration between incumbents, start-ups and civil society</i> • <i>Challenge established regional hierarchies in policymaking</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Provide incentives for adopting green and disincentives for dirty technologies</i> • <i>Provide incentives for diversification experiments</i> • <i>Provide assistance in accessing funding devoted to greening</i> • <i>Develop a 'becoming green' vision and align policies accordingly</i> • <i>Support green test and demonstration projects</i> • <i>Promote risk-taking behaviour and acceptance of failure</i>

Tab. 2: Návrh opatření pro udržitelnou transformaci regionu zacílených na aktéry, sítě a instituce

Zdroj: Grillitsch, Hansen (2019), vlastní zpracování

2.5 Výzkumné otázky

Na základě teoretických východisek diskutovaných v této kapitole si práce klade následující výzkumné otázky:

- 1) Jak klíčoví aktéři Ústeckého kraje vnímají téma udržitelného rozvoje?
- 2) Jaký význam přisuzují klíčoví aktéři Ústeckého kraje Operačnímu programu Spravedlivá transformace a jaký má reálný význam pro udržitelnou transformaci regionu?
- 3) Jaké jsou z pohledu aktérů hlavní překážky a na druhé straně potenciál pramenící z podmínek Ústeckého kraje?
- 4) Která průmyslová odvětví budou hrát hlavní roli v udržitelné transformaci Ústeckého kraje a jakou vývojovou trajektorii bude region sledovat?

3 Socioekonomický kontext Ústeckého kraje

Tato kapitola má za cíl alespoň stručně představit hlavní socioekonomické rysy Ústeckého kraje, který je zájmovým územím bakalářské práce. V první části je pozornost upřena na socioekonomický profil Ústeckého kraje, jenž by měl pomoci pochopit aktuální podmínky panující v regionu, představující výchozí bod pro udržitelnou transformaci. Druhá podkapitola se soustředí na dva klíčové strategické rozvojové dokumenty kraje: Strategii rozvoje Ústeckého kraje do roku 2027 (dále SRÚK; ÚK 2018) a Regionální inovační strategii Ústeckého kraje (dále RIS ÚK; ÚK 2024d).

3.1 Socioekonomický rámec Ústeckého kraje

Ústecký kraj, nacházející se v severozápadní části Česka při hranicích se Spolkovou republikou Německo, konkrétně Svobodným státem Sasko, je sedmým největším českým krajem podle rozlohy. Počtem obyvatel, který na konci roku 2022 činil 812 337 obyvatel, se ve srovnání se zbylými kraji řadí na páté místo (ČSÚ 2023a) a hustota zalidnění dosahující hodnoty 152,2 obyvatel/km² se pohybuje nad republikovým průměrem (ČSÚ 2023b). Jak již bylo naznačeno v úvodu bakalářské práce, Ústecký kraj se potýká s řadou strukturálních problémů, které plynou z předrevolučního zaměření regionu na těžbu uhlí a jiná odvětví těžkého průmyslu, jakými jsou například hutnictví, strojírenství nebo chemický průmysl, a následně časově i finančně náročné restrukturalizace (Blažek a kol. 2023).

Při výzkumu realizovaném v Ústeckém kraji je nutné zohlednit jeho vysokou rozmanitost, ať již z hlediska socioekonomických nebo přírodních podmínek, což ostatně reflektuje i SRÚK, jež region dělí do pěti podoblastí s rozdílnou charakteristikou, potenciálem i problémy (viz kapitola 3.2). Historický hospodářský význam kraje je dán především rozsáhlými ložisky hnědého uhlí uloženými relativně mělce pod povrchem, která se v rámci tzv. Severočeské uhelné pánve táhnou od Kadaně na západě až po Ústí nad Labem na východě (ČSÚ 2023b). Jak dokládají data prezentovaná v RIS ÚK (ÚK 2024d), těžba uhlí v kraji stále hraje důležitou roli. Roční objem v Ústeckém kraji vytěženého uhlí tvoří 80 % republikového objemu a s těžebním průmyslem a navazujícími obory je spjato přes 5,000 pracovních míst. Region nicméně na základě programového prohlášení Vlády ČR z roku 2022 míří k definitivnímu ukončení těžby nejpozději v roce 2033 (Vláda ČR 2023), což dále umocňuje potřebu

nastartování udržitelné transformace. Krajina Podkrušnohoří byla těžbou značně zasažena a v současnosti zde probíhají nezbytné, avšak nákladné rekultivační činnosti. Kromě doznívající těžby hnědého uhlí se zde soustředí významná část průmyslové výroby kraje, kterou reprezentují především energetika, strojírenství a chemický a sklářský průmysl (ČSÚ 2023b). Vedle tradiční průmyslové oblasti se v Ústeckém kraji nachází také oblast tradičně zemědělská. Polabí a Poohří situované v jižní části regionu jsou vyhlášenými ovocnářskými oblastmi, dále pak Litoměřicko a Lounsko jsou známé pro produkci chmele a zeleniny (ČSÚ 2023b). Regionální pestrost dokresluje přítomnost řady krajinářsky cenných území, která jsou vyhledávanými turistickými destinacemi. Řeč je o rozsáhlém hřebenu Krušných hor, národním parku České Švýcarsko nebo chráněných krajinných oblastech Labské pískovce, České středohoří, a také Kokořínsko a Lužické hory, které do kraje částečně zasahují.

Při pohledu na demografické charakteristiky Ústeckého kraje je patrných několik trendů, které pro udržitelnou transformaci mohou představovat potenciální riziko. Z dat ČSÚ (2022) vyplývá, že region dlouhodobě čelí úbytku obyvatel, a to již od roku 2010. Na vině je především nízká porodnost, vlivem které se přirozený přírůstek obyvatel v kladných číslech pohyboval naposledy v roce 2010. Negativní trend v posledních letech nedokázala zvrátit ani migrace do kraje, která byla po roce 2016 většinou kladná. Situace ohledně migrace je však pro Ústecký kraj složitější a nepříjemnější, než se na první pohled zdá. Relativní blízkost hlavního města způsobuje tzv. brain-drain, tedy situaci, kdy převážně mladí, vzdělaní a perspektivní lidé odchází do Prahy, jež skýtá více příležitostí než jejich rodný region (Blažek a kol. 2023). To se pochopitelně negativně propisuje do vzdělanostní struktury obyvatelstva kraje, která dlouhodobě patří mezi nejhorší v Česku. Z výsledků Sčítání lidu, domů a bytů 2021 (ČSÚ 2021) vyplývá, že Ústecký kraj má ve srovnání s ostatními kraji druhý nejvyšší podíl obyvatel, kteří dosáhli pouze základního vzdělání (16,7 %), přičemž republikový průměr činí 12,5 %. Druhý nejhorší výsledek zaznamenává kraj též v podílu vysokoškolsky vzdělaného obyvatelstva, který dosahuje 10,4 % proti 17,6 % na úrovni Česka. Horších výsledků v obou případech dosahuje pouze Karlovarský kraj. Tato skutečnost výrazně snižuje lidský kapitál regionu a podkopává tak zdejší inovační ekosystém (ÚK 2024). Institucí regionálního významu je v tomto ohledu Univerzita Jana Evangelisty Purkyně (dále UJEP) sídlící v Ústí nad Labem, která nabízí studium na celkem osmi fakultách. Možnost vysokoškolského studia lze dále najít v Mostu, Litvínově, Litoměřicích, Terezíně a Děčíně, kde má svoji pobočku Fakulta Dopravní Českého vysokého učení technického (Atlas školství 2024).

V souvislosti s obyvatelstvem je potřeba zmínit také historický kontext. Po skončení druhé světové války zde stejně jako v jiných částech republiky došlo k odsunu Němců a území bylo dosídleno Čechy, Slováky, Romy a příslušníky dalších národnostních skupin (ÚK 2014). Nově příchozí však k území neměli hlubší vztah a regionální identita tak byla poškozena. Jak bylo představeno v kapitole 2.4 na příkladu dvou úspěšných německých regionů, pouto k regionu a silná regionální identita jsou klíčovými elementy udržitelné transformace a pomáhají budovat pozitivní image kraje, které je neméně důležité.

Strukturální problémy jsou zřejmé i při pohledu na další socioekonomické ukazatele. V červnu 2024 vykazoval Ústecký kraj nejvyšší míru nezaměstnanosti mezi všemi českými kraji, a to na úrovni 5,87 % (ČSÚ 2024a). Kraji zároveň náleží první příčka v podílu osob v exekuci, který v roce 2022 činil 13,9 %, zatímco český průměr dosahoval „pouhých“ 7,6 % (Mapa exekucí 2022). Region sice vykazuje dlouhodobý růst hrubého domácího produktu (dále HDP), ale jeho tempo je v republikovém srovnání podprůměrné a v roce 2022 výše HDP na jednoho obyvatele Ústeckého kraje činila 69,4 % českého průměru (ČSÚ 2024b). Výše diskutovaná průmyslová tradice kraje se dále projevuje nadprůměrnou zaměstnaností v průmyslu (ČSÚ 2024c). Nepříznivou zprávou pro udržitelnou transformaci představuje skutečnost, že Ústecký kraj výrazně zaostává v inovační výkonnosti za průměrem Česka i EU. Podle Regional Innovation Scoreboard (EK 2023) Ústecký a Karlovarský kraj sdružené v regionu Severozápad dosahují pouze 66,0 % evropské a 69,7 % české průměrné inovační výkonnosti. V řadě hodnocených oblastí navíc region zaostává mnohem výrazněji, zejména pak v kategorii výdajů na vědu a výzkum v soukromé i veřejné sféře.

Závěrem této podkapitoly je třeba zmínit specifické problémy Ústeckého kraje, významné v kontextu udržitelné transformace regionu. Hlouběji se jim věnuje Podrobný analytický profil Ústeckého kraje (ÚK 2016) vypracovaný jako podklad pro SRÚK. Třemi místně specifickými tématy, jež dokument zmiňuje, jsou rekultivace, brownfieldy a sociálně vyloučené lokality. Rekultivační činnosti mají v Ústeckém kraji vinou těžebních zásahů do krajiny dlouholetou tradici a mimořádný rozsah. Lze očekávat, že otázka budoucího využití rekultivovaných ploch bude v kontextu udržitelné transformace velmi důležitá. Podobná úskalí a příležitosti přinášejí brownfieldy, tedy nevyužívané budovy či pozemky, kterých je v Ústeckém kraji vlivem restrukturalizace ekonomiky vysoká koncentrace. V Podrobném analytickém profilu kraje (ÚK 2016) se uvádí, že v kraji byly zmapovány brownfieldy o celkové rozloze 1,150 hektarů, přičemž odhad nutných investic na jejich revitalizaci činí 14 miliard Kč v cenách roku 2016. Třebaže se jedná o vysokou částku, příklady dobré praxe (viz kapitola 2.4) ukázaly, že obnova

a rozvoj nevyužívaných průmyslových areálů může představovat významný potenciál, který může v udržitelné transformaci sehrát významnou roli.

Posledním a nejpalčivějším problémem Ústeckého kraje jsou dle dokumentu tzv. sociálně vyloučené lokality, obývané z větší části početnou skupinou romského obyvatelstva. Jedná se o oblasti s vysokou mírou sociální i fyzické deprivace, které jsou mimo jiné zdrojem napětí a v některých případech i konfliktů. Analytický profil (ÚK 2016) konstatuje, že dosavadní snahy o zlepšení situace i přes dílčí úspěchy selhaly. V rámci udržitelné transformace Ústeckého kraje by se však na tento problém nemělo rezignovat, neboť udržitelný rozvoj se mimo jiné opírá o sociální pilíř (viz kapitola 2.2) – proto by ambice o integraci obyvatel sociálně vyloučených lokalit měla mít stejnou váhu jako plány na dekarbonizaci ekonomiky.

3.2 Strategické rozvojové dokumenty Ústeckého kraje

Ústecký kraj, reprezentovaný institucemi sdruženými pod Krajským úřadem Ústeckého kraje, stejně jako jiné regiony usiluje o celkový rozvoj kraje a zlepšení životní úrovně svých obyvatel na základě stanovených vizí a konkrétních plánů. Ke zlepšení fungování krajského úřadu a zajištění koordinace mezi jednotlivými krajskými orgány slouží strategické dokumenty, které jsou na úrovni kraje vypracovány v nejrůznějších oblastech, jakými jsou například zdravotnictví, školství, životní prostředí, ekonomická transformace, podnikání a řada dalších (ÚK 2024c). Má-li se Ústecký kraj vydat cestou udržitelné transformace, měla by být vize udržitelného regionu ve strategických dokumentech zahrnuta. Studium a kritické zhodnocení těchto dokumentů ve vztahu k udržitelné transformaci, jejím principům a krokům nutným k jejímu dosažení, proto může přinést vhled do dynamiky a směřování rozvoje regionu před samotným výzkumem.

Jak je patrné z Mapy strategických dokumentů (ÚK 2024c) dostupné na oficiálních webových stránkách Ústeckého kraje, strategické dokumenty dílčích sfér působnosti kraje jsou pro koncepčnost zastřešeny strategickým dokumentem SRÚK. Jedná se o základní rozvojový dokument Ústeckého kraje schválený v roce 2018, jehož cílem je pojmenovat hlavní výzvy, kterým kraj čelí, a poskytnout tak základní rámec pro regionální rozvoj ve střednědobém horizontu roku 2027 (ÚK 2018). Strategie byla vytvářena ve spolupráci s řadou relevantních regionálních aktérů z veřejné, akademické, podnikatelské i neziskové sféry (ÚK 2018). Lze tedy konstatovat, že SRÚK zohledňuje aktéry všech tří základních pilířů regionálního

rozvoje dle teorie triple helix, stejně jako obou hlavních subsystémů definovaných teorií RIS (viz kapitola 2.1). Dokument akcentuje vnitřní fyzickogeografickou, a především socioekonomickou heterogenitu Ústeckého kraje a člení ho do pěti podoblastí, jimiž jsou: Jádrová oblast, Pánevní oblast, Poohří, Rekreační oblasti a Šluknovsko.

Třebaže mezi nimi existují významné rozdíly, jejich potřeby, problémy a budoucí výzvy se protnuly ve čtyřech hlavních oblastech. Dle SRÚK (ÚK 2018) se jedná o sociální stabilizaci území a eliminaci fenoménu sociálního vyloučení, modernizaci a nastartování regionální ekonomiky, revitalizaci životního prostředí a modernizaci infrastruktury. Mezi další v dokumentu často zmiňované slabiny regionu patří odliv vzdělaných obyvatel a kvalifikované pracovní síly, nízká míra podnikatelské aktivity, slabá regionální identita a ze zmíněných negativ plynoucí špatná image kraje. Hojně bylo taktéž diskutováno téma brownfieldů, jež pro kraj znamenají zátěž i skrytou perspektivu. Ačkoli SRÚK neobsahuje explicitní zmínku o udržitelné transformaci nebo vizi udržitelného regionu jako celku, zdá se, že by model udržitelného rozvoje na pojmenované problémy mohl přinést odpověď.

Druhým strategickým dokumentem, na který se bakalářská práce zaměřila, je Regionální inovační strategie Ústeckého kraje neboli RIS ÚK (ÚK 2024d). Strategie je přímo zaměřena na propojení veřejného, podnikatelského a akademického sektoru regionu s ambicí rozvoje inovační aktivity a konkurenceschopnosti Ústeckého kraje. Konkrétně se v RIS ÚK hovoří o rozvoji inovačního ekosystému kraje, jenž zahrnuje firmy, vědeckovýzkumné instituce, vzorce chování jedinců, ale i ekonomické podmínky regionu a politickou vůli. Je tak zjevné, že RIS ÚK stejně jako SRÚK vychází z již diskutovaných teorií regionálního rozvoje. Aktuální verze RIS ÚK pochází z února roku 2024, kdy byla aktualizována právě z důvodu potřeby uznání dosažení udržitelnosti na úrovni regionu jako hlavního cíle rozvoje Ústeckého kraje. Dokument stanovuje tři zásadní transformační cíle, a to dekarbonizaci ekonomiky, obnovu krajiny a stabilizaci a rozvoj lidského potenciálu. Tyto tři priority odpovídají základním pilířům udržitelného rozvoje, jak jej definovala Brundtland Report (WCED 1987).

Nově by se měl Ústecký kraj zaměřit na tzv. formující se obory, které odpovídají odvětvím zeleného průmyslu (viz kapitola 2.1.3). Tvůrci RIS ÚK poukazují na možnost využití stávající infrastruktury a existujícího know-how zejména v oblasti energetiky a chemického průmyslu. V případě energetiky by se Ústecký kraj měl vydat cestou zavádění obnovitelných zdrojů energie, například fotovoltaiky, geotermální, větrné nebo bioplynové energie. Potenciál skýtá i rozvoj akumulčních technologií. Ústecký kraj se v tomto ohledu případně může opřít o několik

renomovaných výzkumných center a infrastruktur, například Ringen nebo Green Energy Technologies Centre of UJEP. Perspektivní je také výzkum na poli výroby a využití vodíku, při čemž v regionu již existují výrobní a skladovací kapacity a množství odborníků a kompetentních firem.

Možnost rozvoje zelených průmyslových odvětví podle RIS ÚK nabízí i chemický průmysl, který dlouhodobě patří mezi tradiční specializace Ústeckého kraje. Vlajkovou lodí ústeckého chemického průmyslu by měla být tzv. zelená nebo také udržitelná chemie, která se zaměřuje na vývoj produktů a procesů, které mají eliminovat použití a tvorbu nebezpečných látek. I zde se nabízí orientace na vodík, dále pak nanotechnologie pro čištění vody nebo potenciální přínos chemického průmyslu pro cirkulární ekonomiku ve formě technologií pro efektivnější recyklaci materiálů. Pozornost by se v budoucnosti měla upřít také na otázky spojené s udržitelnou mobilitou nebo digitalizací a využitím konceptů Smart Cities a Smart Region.

4 Data a metody

Tato kapitola si klade za cíl podrobně popsat metodiku bakalářské práce. Kapitola se v první řadě zabývá popisem dat, způsobem jejich sběru a jejich následnou analýzou. Součástí kapitoly je také diskuse možných limitů dat a zvolených metod a pozornost je věnována i etice výzkumu. Čtvrtá kapitola naopak nezahrnuje zdůvodnění výběru území a sledované úrovně, neboť se jimi zabývá již kapitola úvodní.

4.1 Základní charakteristiky výzkumu a metoda sběru dat

Vzhledem k charakteru výzkumných cílů této práce byla zvolena kvalitativní forma výzkumu. Jak uvádí Novotná a kol. (2019), jednou z hlavních výhod kvalitativního výzkumu je možnost lepšího pochopení jednání a rozličných perspektiv aktérů a hlubší poznání daného prostředí a struktur, což je zcela v souladu se zaměřením práce, která klade důraz na klíčové aktéry Ústeckého kraje a jejich roli v udržitelné transformaci kraje a vnímání problematiky udržitelného rozvoje. Vlastní výzkum je postaven na teoretických a konceptuálních východiscích prezentovaných v kapitole č. 2, analýze socioekonomického rámce Ústeckého kraje a rešerši strategických rozvojových dokumentů Ústeckého kraje. Teoretický základ a nabytý vhled do vnitřního prostředí a dynamiky regionu byl klíčový zejména při výběru respondentů oslovených ke spolupráci na výzkumu a přípravě struktury rozhovoru.

Pro samotný sběr dat byla zvolena metoda polostrukturovaných rozhovorů, tedy rozhovorů s částečně připravenou strukturou (viz příloha č. 1), jež byla sestrojena s provazbou na teoretickou část práce, zejména na soubor prvků, jež vedly k úspěšné transformaci ve vybraných evropských regionech, které byly prezentovány v kapitole 2.4. Metodu polostrukturovaných rozhovorů ve svém výzkumu použili i Blažek a kol. (2023). Struktura dotazníku byla sestrojena tak, aby umožnila dotazování aktérů z různých sfér. Skládá se ze čtyř dílčích okruhů, přičemž každý má za cíl přispět k zodpovězení výzkumných otázek a naplnění cílů práce. Pořadí otázek není pevně stanovené, což tazateli umožňuje vést rozhovor flexibilně a v případě nejasnosti či identifikace zajímavého tématu se respondentem doptat. Novotná a kol. (2019) uvádí, že polostrukturovaný rozhovor respondentovi ponechává dostatek prostoru pro vlastní vyjádření a formulace a minimalizuje riziko vzájemného nepochopení mezi respondentem a tazatelem. Dále tvrdí, že polostrukturovaný rozhovor je vhodný pro pochopení aktérského

vnímání a porozumění zkoumaného tématu a díky polostrukturovanosti udržuje určitou míru přehlednosti, což je praktické zejména při následné analýze a interpretaci relativně velkého objemu dat. Na druhé straně zmiňují i nevýhody, které jsou s polostrukturovaným rozhovorem spojené: jsou časově náročné z hlediska sběru i zpracování dat a značně závislé na schopnosti výzkumníka rozhovor kvalitně vést a být dostatečně reflexivní, aby nedocházelo k pokládání návodných otázek a následnému zkreslení dat.

Celkem bylo realizováno 19 rozhovorů v časovém rozmezí 30. 4. 2024 až 24. 6. 2024 s respondenty, kteří byli identifikováni jako klíčoví nebo relevantní aktéři v kontextu transformace Ústeckého kraje a v souladu s teoriemi RIS a triple helix (viz příloha č. 2). Nezřídka se také jednalo o zástupce institucí a organizací, jež byly zahrnuty do RIS ÚK jako potenciální nositelé změny, a tedy klíčové pro budoucí rozvoj regionu. Délka rozhovorů se pohybovala od 29 do 88 minut. Ve většině případů byl přítomen pouze jeden respondent, dvou rozhovorů se účastnili dva respondenti, resp. sedm. Tyto rozhovory tak lze označit za skupinový rozhovor, kde jsou otázky kladeny všem participantům najednou (Novotná a kol. 2019). Vzhledem k časové a potenciálně i finanční náročnosti rozhovorů, kterou lze přičíst především geografické vzdálenosti, byly rozhovory vedeny pomocí dostupných komunikačních technologií, jakými jsou například Google Meet, Microsoft Teams, Lifesizecloud, Webex nebo telefonní hovor. Oproti nesporným výhodám takového způsobu vedení rozhovoru však ale Novotná a kol. (2019) připomínají, že využití komunikačních technologií ovlivňuje interakci mezi tazatelem a respondentem a může mít vliv na míru otevřenosti účastníků či vnímání neverbálních projevů. V případě oslovení hejtmána Ústeckého kraje byly otázky i následné odpovědi zaslány písemnou cestou a jeden rozhovor byl realizován fyzicky.

Ve většině případů byl na základě uděleného souhlasu rozhovor zaznamenán pomocí diktafonu nebo funkce „Přepis“ v Microsoft Teams. Ve zbylých případech tazatel v průběhu rozhovoru pořizoval poznámky ve formě klíčových slov, které byly bezprostředně po skončení rozhovoru rozpracovány do podoby shrnujícího protokolu.

Poslední metodou, která byla ve vlastním výzkumu použita, je zúčastněné pozorování. Výzkumník se dne 13. 6. 2024 zúčastnil oficiální akce Transformační fórum Ústeckého kraje (dále TFÚK) pořádaného v Teplicích pod záštitou Transformačního centra Ústeckého kraje (dále TCÚK). V rámci fóra proběhlo celkem 5 panelových diskusí na témata spojená s transformací regionu: zhodnocení dosavadního průběhu transformace a výhledu do budoucnosti, tvorba inovací, energetika, využití území po těžbě a inovační a datové služby.

V průběhu dne konání byly výzkumníkem vytvářeny heslovité a terénní poznámky, na jejichž základě byl následně sepsán terénní deník (TFÚK 2024). Terénní deník byl později doplněn o zveřejněné výstupy v podobě prezentací z jednotlivých diskusních panelů. Osobní účast na Transformačním fóru byla velmi cenná a přinesla řadu poznatků z praxe, pomocí kterých je možné data získaná z rozhovoru zasadit do širšího kontextu a konfrontovat s realitou. Další nespornou výhodou byla příležitost vyslechnout si perspektivu různých krajských klíčových aktérů, se kterými z časových či jiných důvodů nebylo možné realizovat rozhovor.

4.2 Zpracování dat

Bezprostředně po skončení každého rozhovoru byla provedena základní pasportizace, pro kterou byl použit vlastní protokol zpracovaný po vzoru Novotná a kol. (2019). Účelem pasportizace bylo zachytit základní údaje o respondentovi a průběhu rozhovoru (viz příloha č. 3). Dalším krokem bylo vyhotovení přepisu rozhovoru, tzv. transkripce. Pro zpracování zvukových záznamů byl použit volně dostupný online nástroj TurboScribe. Takto přeepsané rozhovory ale musely být znovu přečteny a na základě nahrávky byly opraveny veškeré nedostatky. Korektura byla nutná i u rozhovorů vyhotovených automatickým přepisem v MS Teams. Vzhledem k povaze výzkumu a fokusu na obsahovou stránku rozhovorů byla zvolena metoda doslovné transkripce, která se primárně nesoustředí na mimoslovní projevy, nýbrž na explicitní obsah výpovědí (Novotná a kol. 2019; Caulfield 2023). Vyhotovené a opravené přepisy byly pročítány a okomentovány prvotními poznámkami, stejně tak shrnující protokoly rozhovorů, jež nahrávány nebyly. Následovala redukce dat, kdy byly vyřazeny takové pasáže, které se nevztahují k výzkumnému problému a v následné analýze dat by byly irelevantní.

Po prvotním zpracování dat bylo přikročeno k tematické analýze jakožto stěžejní metodě empirické části práce. Vzhledem k charakteru práce byl k tematické analýze zvolen deduktivní přístup, kdy k datům přistupujeme již s tématy, která očekáváme nalézt na základě východisek teoretické části práce, která se ostatně promítají i do připravené struktury rozhovorů (Caulfield 2023). Samotná tematická analýza se skládá z celkem šesti kroků, jak je definuje Caulfield (2023). Prvním krokem je seznámení se s daty, tzv. „familiarizace“, která proběhla ve formě výše zmíněného pročítání, korektury a redukce přepisů. Následoval proces „kódování“, kdy byla veškerá data rozdělena do segmentů a vzniklým segmentům byly přiděleny kódy,

tedy krátké popisky, vypovídající o obsahu segmentu. Po zakódování celého datového souboru bylo přikročeno k „vytváření témat“. Témata jsou významově širší než kódy a k jejich vzniku dochází agregací různých kódů, dává-li jejich spojení smysl, případně povýšením kódu na téma, je-li kód dostatečně nosný. V této fázi analýzy následuje „revize a rozvoj témat“, jinými slovy zhodnocení relevance a výpovědní hodnoty existujících témat, přičemž je stále možné témata rozdělit, opustit či vytvořit nová tak, aby byl pokryt celý datový soubor. Po revizi témat na řadu přichází „definování a pojmenování témat“, kde je úkolem identifikovat jádro tématu a přesně formulovat, co které téma znamená a jak nám pomáhá interpretovat data ve vztahu k výzkumnému problému a otázkám.

Tematická analýza byla provedena dvojím způsobem, a to vlastnoručně výzkumníkem a dále za použití poloautomatického kódování nabízeného programem NVivo. V prvním případě byl dodržen postup o šesti krocích prezentovaný v předešlém odstavci, zatímco v druhé variantě byly do programu NVivo vloženy čtyři ručně zakódované rozhovory, jeden za každou kategorii respondentů, a program následně provedl kódování u zbylých rozhovorů. Výsledky obou metod byly následně porovnány a vzhledem k relativně dobré shodě bylo po několika drobných úpravách vlastních kódů a zakódovaných pasáží přikročeno k vytvoření finální kódovací knihy (viz příloha č. 4).

4.3 Etika výzkumu

V průběhu celého výzkumu byl kladen důraz na dodržování základních etických pravidel. Potenciálním účastníkům výzkumu byl spolu s prosbou o spolupráci na výzkumu zaslán soubor se základními informacemi o výzkumu a hlavních tematických okruzích samotného rozhovoru. Touto cestou byly naplněny body informovaného souhlasu tak, jak je definují a doporučují Novotná a kol. (2019). Mezi nejdůležitější informace, které tak účastníci výzkumu měli předem k dispozici, patří: téma, cíle a metody výzkumu, kdo výzkum realizuje a za jakým účelem, jakou formou bude rozhovor veden a jak dlouho bude rozhovor trvat. Na počátku rozhovoru pak byl společně dořešen způsob záznamu, přičemž audio záznam či automatický přepis byly pořízeny pouze s výslovným souhlasem účastníka. Účastník byl dále seznámen s principy anonymizace osobních údajů a údajů instituce či organizace. Respondenti měli kdykoli během rozhovoru možnost požádat o vyjmutí některých výpovědí ze záznamu. Po vyhotovení přepisu byly veškeré audiozáznamy rozhovorů smazány. Všem respondentům bylo nabídnuto zaslání práce

k přečtení po jejím dokončení, v jednom případě na žádost účastníka byla práce zaslána k nahlédnutí ještě před jejím odevzdáním.

5 Aktéři a udržitelná transformace Ústeckého kraje

Pátá, empirická část práce, si klade za cíl reagovat na stanovené cíle a přinést odpovědi na výzkumné otázky uvedené v kapitole 2.5. Kapitola prezentuje výsledky tematické analýzy, která byla provedena na kvalitativních datech sesbíraných v rámci polostrukturovaných rozhovorů s klíčovými aktéry Ústeckého kraje. Výsledky jsou dále diskutovány a konfrontovány s teoretickými poznatky vyplývajícími z teoretického rámce bakalářské práce. Kapitola je strukturována do čtyř podkapitol, které odpovídají hlavním tématům, která byla při tematické analýze identifikována. V podkapitolách se dále prolínají pohledy čtyř různých kategorií respondentů, jimiž jsou zástupci kraje a jiných institucí spadajících pod veřejnou správu, segmentu vzdělávání a vědy a výzkumu, subjektů soukromého sektoru a v neposlední řadě zástupci veřejnosti a neziskového sektoru. Prvním rozebíraným tématem je vnímání udržitelného rozvoje, následuje téma OPST, potenciál regionu pro udržitelnou transformaci a na závěr slabé stránky regionu.

5.1 Vnímání udržitelného rozvoje klíčovými aktéry regionu

První identifikované téma, které v sobě sdružuje vícero kódů, převážně vychází z prvního tematického okruhu polostrukturovaného rozhovoru. Ten se zaměřil na to, jak jednotliví aktéři vnímají téma udržitelnosti a udržitelného rozvoje a jestli v tomto ohledu dochází ke změnám v jejich organizaci či instituci, vlastní pracovní agendě nebo v Ústeckém kraji jako celku. Další otázky směřovaly k vizi rozvoje Ústeckého kraje, resp. k tomu, jestli dle jejich názoru taková vize existuje, jak ji hodnotí a zda v regionu existuje shoda, jakým směrem se má kraj ubírat. S tím se pojí i otázka, zda a jak se principy udržitelného rozvoje do této vize propisují. Tyto prvky jsou důležité pro dosažení direkcionality nezbytné pro ozelenění regionu, tedy stavu, kdy klíčoví aktéři napříč všemi částmi triple helix sdílí vizi udržitelného rozvoje a svým konáním přispívají ke konkrétní transformační změně (Grillitsch, Hansen 2019). Existence sdílené vize rozvoje regionu udržitelným směrem se pro udržitelnou transformaci prokázala jako zcela zásadní i v regionech Porúří a Augsburg (Hospers 2010; Strambach, Pflitsch 2018) a Steen (2016) vyzdvihuje její význam pro vytváření očekávání ohledně budoucnosti, které je klíčové především pro soukromý sektor a podporu všeobecného ofenzivního myšlení, tedy pojetí udržitelné transformace jako příležitosti, nikoli hrozby.

Na základě získaných dat lze konstatovat, že téma udržitelnosti je v Ústeckém kraji v posledních letech vnímáno intenzivněji než dříve a respondenti se shodují v tom, že se s ním při výkonu své práce setkávají stále častěji. Jak bude podrobněji popsáno v kapitole 5.2, často je téma udržitelnosti vnímáno hlavně díky evropské iniciativě EGD a návaznému OPST, který se dotýká soukromého i veřejného sektoru, ale i segmentu vzdělávání. Mimo OPST však existují změny či jevy spojené s udržitelností, které jsou charakteristické pro jednu sféru, zatímco zástupci sfér ostatních je nezmiňovali.

Například zástupci měst a obcí poukázali na konkrétní specifické potřeby na lokální úrovni, jejichž charakter přímo souvisí s principy udržitelného rozvoje, šetrného nakládání s krajinou a přírodními zdroji obecně.

„Příkladem témat, která je z pohledu obcí potřeba řešit v delším časovém horizontu a souvisí s udržitelností, jsou především energetika a odpadové hospodářství. Obnovitelná energie má ohromný potenciál, stejně tak úspory energie. Problémem je ale nedostatek expertů, kteří by byli schopni navrhnout chytrá řešení. V tomto ohledu byl zásadní vznik Energetického centra Ústeckého kraje, jehož kapacita je ale také omezená. Co se týče odpadového hospodářství, obce si nejčastěji stěžují na chybějící jasnou koncepci na krajské i celostátní úrovni. S tím souvisí i nakládání s vodou a téma vody obecně, zejména schopnost zadržování vody v krajině jako reakce na střídající se sucha a záplavy. Obce si uvědomují, že na těchto opatřeních mohou do budoucna vydělat.“

~ Respondent K6

Aktuální témata, která obce pocítují a považují za důležitá, jsou artikulována zdola prostřednictvím projektu „Hospodářsky a sociálně ohrožená území“ (dále HSOÚ), které v Ústeckém kraji odstartovalo na popud Ministerstva pro místní rozvoj ČR jako jedna pilotní studie, nicméně v projektu se pokračuje a jsou tak formovány místní pracovní skupiny ve všech obcích s rozšířenou působností v Ústeckém kraji (dále ORP). Tyto lokální studie budou zapracovány do již připravované aktualizované Strategie rozvoje Ústeckého kraje. Udržitelností se zabývají i větší města, jak je patrné z následujícího úryvku:

„Jako město se zabýváme dvěma typy opatření, která souvisejí s udržitelností. V první řadě jsou to opatření měkká, kam bych mohl zařadit různé informační a osvětové kampaně, přednášky a další akce pro veřejnost nebo vypisování menších grantů, kde jedním z indikátorů může být, aby ten projekt byl v souladu s udržitelným rozvojem. Ten lze akcentovat i v podmínkách

výběrových řízení, aby se zhotovitel choval, pokud možno udržitelně. Tvrdá opatření pak zahrnují kroky směřující k budování zdrojů obnovitelné energie nebo nasazení úsporných světelných zdrojů “

~ Respondent K5

Téma rezonuje i na úrovni kraje a krajem zřizovaných institucí, jakými jsou Krajský úřad Ústeckého kraje (dále KÚ ÚK), Regionální stálá konference Ústeckého kraje (dále RSK ÚK), Hospodářská a sociální rada Ústeckého kraje (dále HSR ÚK) nebo instituce sdružené pod nedávno založeným TCÚK, jakými jsou například Inovační centrum Ústeckého kraje (dále ICUK) nebo Energetické centrum Ústeckého kraje (dále ECUK). Posledně jmenované ECUK je klíčové pro dosažení udržitelného energetického managementu majetku vlastněného krajem a rozvoj obnovitelných zdrojů energie nebo komunitní energetiky. Úklon k udržitelnému rozvoji je patrný i u respondentů, kteří se podílejí na koncipování krajských politik a dostávají se do kontaktu se zástupci soukromého sektoru.

„Téma udržitelnosti je do značné míry dáno tlakem, který plyne ze spravedlivé transformace, jež podobná témata preferuje. Druhým aspektem je jasný posun v myšlení firem, kde se dnes často hovoří o zelené chemii, která využívá nižší tlaky a teploty. To je ostatně i téma místní univerzity. Dále tu máme nevyhnutelný útlum uhlí a energetiky a většina těch velkých firem dnes přemýšlí, co budou dělat dál. A začínají se přesouvat například k fotovoltaikám nebo vodíku. Tyto tendence jsou patrné i jednání v rámci EDP skupin.“

~ Respondent K2

Téma udržitelnosti se pochopitelně nevyhnulo ani firmám. Respondenti zastupující soukromý sektor shodně poukazovali na změny související s udržitelností, které pro ně ale znamenají administrativní zátěž, zejména v oblasti ESG (Environmental, social and governance) a reportování udržitelnosti. Firmy ale přistupují i k praktickým krokům dotýkajících se výroby, ať již z vlastní vůle, nebo kvůli regulačnímu tlaku z vnějšku.

„Ta historie sahá až do roku 2010, kdy jsme začali dělat uhlíkové vstupy pro naše produkty, což cílilo především na ochranu klimatu a životního prostředí. V chemickém průmyslu obecně je díky tlaku regulací ochrana životního prostředí na vysoké úrovni, i co se týče monitoringu toho, jakým způsobem se co vyhazuje a tak dále. Máme ale i vlastní výzkumné a vývojové centrum, které se stará o inovativní prvek celého procesu a jeho cíle se v dnešní době z velké části týkají udržitelnosti, tedy vývoje produktů s nižší toxicitou a dopadem na životní prostředí i zdraví člověka.“

~ Respondent S1

Skutečnost, že si jednotliví aktéři téma udržitelnosti a udržitelného rozvoje uvědomují nebo se jím dokonce zabývají, ale nemusí nutně znamenat, že jej vnímají jako příležitost pro rozvoj regionu nebo podnikání. Mezi respondenty v tomto ohledu nenastala přesvědčivá shoda. Zástupci veřejného sektoru jsou obecně optimističtější než zástupci soukromého sektoru, kteří udržitelnou transformaci, resp. EDG v několika případech označili jako hrozbu. Často kritizovali nedostatečnou transparentnost udržitelných projektů a strategií a nízkou míru předvídatelnosti, které je pro podnikání dle jejich názoru klíčová.

„Něco je příležitostí, ale je tam spousta hrozeb, v první řadě samozřejmě nárůst administrativy a byrokracie, která vás nutí k tomu vyplňovat jednu agendu za druhou. Další věc, alespoň u nás v průmyslu, je významné omezování řady činností přímo souvisejících s vlastní produkcí, které na nás rychle a tvrdě dopadají. Kvůli tomu pak nezbyvá kapitál na vývoj nových nástrojů či technologií, které by mohly v otázce redukce uhlíkové stopy a ochrany přírody pomoci.“

~ Respondent S4

Často se ale objevuje pragmatický pohled na věc, který zazníval nejen v rozhovorech se zástupci firemního sektoru.

„Tématem udržitelnosti se zabýváme a řekla bych, že pár kroků před tím, než nám to někdo přikazuje. V našem vlastním zájmu jako chemičky je vyrábět a chovat se co nejefektivněji. S ohledem na životní prostředí, finance i zaměstnance. Takže to děláme už kvůli sobě.“

~ Respondent S2

Negativní vnímání udržitelné transformace se svojí činností a službami nabízenými soukromým subjektům nebo fyzickým osobám uvažujícím o založení vlastního podnikání snaží zvrátit některé instituce zaštitěné krajem.

„Většinou firmy téma udržitelnosti a transformace jako takové vnímají jako příležitost. Mají nějaký problém nebo nějakou výzvu anebo jenom chtějí růst a expandovat a nás považují za dostatečně kvalitního partnera, abychom jim pomohli. Některá témata jsou samozřejmě v těch firmách vnímána spíš jako hrozba, jako třeba povinnost ESG reportů, ale nám se to daří otáčet v to, že to nemusí být hrozba ale příležitost pro vypěstování konkurenční výhody.“

~ Respondent K1

Příležitost v udržitelné transformaci vidí respondenti zastupující segment vzdělávání, nicméně poukazují na protichůdné názory a nálady jak mezi veřejností, tak v soukromém sektoru, a zdůrazňují, že téma udržitelné transformace je v kraji přítomné již poměrně dlouhou dobu, ale zvýšené pozornosti se mu dostává až v posledních letech s iniciativami jako je EDG.

„Záleží, s kým se budete bavit. Jsou tady firmy, pro které se otevírají nové obory. Nemusí to být jen vodík, ale obecně ty firmy, které pracují v oblasti obnovitelných zdrojů, tak ty to samozřejmě vidí jako příležitost. Firmy, které musí zavírat doly a výtopy a transformovat je, tak pro ně je to starost a problém, který musí řešit.“

~ Respondent V3

„Názory mezi populací jsou velice rozmanité. Je tady část populace, skupina aktérů, kteří v tom jednoznačně vidí příležitost. A pak je tady samozřejmě skupina těch, kteří dlouhodobě mají nastavený mind set v tradičních průmyslových odvětvích a mají velkou obavu z toho, jakým způsobem ta transformace postihne trh práce. Obavy jsou pochopitelně legitimní, ale ne vždy se zakládají na reálných číslech. Běžně se setkávám s tím, že se naprosto přeceňuje role těžebního a navazujícího průmyslu. Představy o tom, že tu zaměstnává desítky nebo stovky tisíc lidí, jsou úplně mimo realitu. Na druhou stranu to poukazuje na to, že lidem, kteří mají obavy, to asi bylo špatně vysvětleno.“

~ Respondent V1

Dále je potřeba se zaměřit na vizi rozvoje regionu, do které by se měla propsat dimenze udržitelného rozvoje. Téměř všichni respondenti se shodují v tom, že region disponuje řadou strategických rozvojových dokumentů, ale postrádají komplexnější vizi, na niž by panovala shoda mezi klíčovými aktéry a co víc, kterou by si vzali za své i obyvatelé Ústeckého kraje. Příkladem takové strategie je například RIS ÚK blíže popsána v kapitole 3.2.

„Myslím si, že Regionální inovační strategie Ústeckého kraje a obecně politika regionálních inovačních strategií, ať už národních nebo krajských, není špatná myšlenka a opravdu

to pomáhá dobře definovat, na co by se měl kraj zaměřit. Nicméně je to věc, která zůstává na úrovni institucí a do firem se nepropisuje. Když půjdete po firmách nebo běžné populaci a zeptáte se jich na domény chytré specializace, tak na vás bude převážná většina populace koukat a klepat si na čelo. Strategie tu je, ale z velké části jenom na papíře. Chybí to dostávat do území a rozpracování v nějaké akčnější plány. Největší úskalí vidím v tom, aby tam byla dlouhodobá podpora, a i běžný občan měl sounáležitost s tím, kam ten region směřuje.“

~ Respondent K1

Respondenti napříč sférami často kritizují pomalé tempo transformačních změn, které připisují výše popsané nedostatečné schopnosti přenášet obsah strategických dokumentů do praxe. Dalším možným důvodem, který byl vícekrát zmíněn, je dlouhodobé podfinancování procesu transformace ze strany státu a samotný rozsah strukturálních problémů Ústeckého kraje, který transformační snahy přirozeně brzdí.

„Změny se odehrávají velmi pomalu. V posledních 20 letech byly formulované nějaké strategie, které se ale do značné míry nenaplnily. V některých oblastech bych pochyboval, že se vůbec odehrává pozitivní změna, spíše se jedná o stagnaci. Hlavním důvodem je reálný rozměr problémů Ústeckého kraje, který není banální. Vzdělanostní profil obyvatel se nezmění ze dne na den, stejně jako know-how, které místní lidé nesou. Další otázkou je leadership té transformace, který tady historicky není nejlepší, takže ty změny jsou pomalé.“

~ Respondent V2

Na základě dříve diskutovaných případových studií z regionů Porúří a Augsburg lze konstatovat, že politická reprezentace regionu hraje v celém procesu udržitelné transformace klíčovou roli. Většina oslovených aktérů Ústeckého kraje se shoduje v tom, že impulz pro vytvoření vize rozvoje regionu by měl vzejít právě od politického vedení regionu, zatímco firmy a veřejnost by pak měli hrát roli vykonavatele této vize, to vše ale za vzájemné spolupráce. Respondenti často poukazovali na to, že zejména v minulosti byla politická reprezentace regionu v otázce transformace málo erudovaná a ve výsledku neúspěšná. Dále se většinou shodují, že i přes pomalé tempo transformace se situace výrazně zlepšila, a současné vedení regionu věnuje o poznání větší pozornost tématům jako je transformace nebo tvorba inovací.

„Na to, jak se s tématem transformace a udržitelnosti pracuje, má samozřejmě chtě nechtě obrovský vliv politika. A to především ta krajská, daná krajským zastupitelstvem, hejtmanem, radními Ústeckého kraje. Stávající vedení, které se bohužel již blíží ke svému konci, začalo být

k transformačním otázkám mnohem vnímavější, než to bylo v případě vlád předchozích. Nastala změna v jejich uvažování a míra aktivity je větší.“

~ Respondent K8

Samotné vedení Ústeckého kraje v čele s hejtmanem připouští, že pozitivní změny v Ústeckém kraji nepostupují nejrychleji, zdůrazňuje ale, že nejdříve byla potřeba dostat rozličné regionální aktéry k jednacímu stolu, což nebyl jednoduchý proces. Podobná jednání probíhají zejména pod hlavičkou HSR ÚK a RSK ÚK, často v souvislosti s připravovanými strategickými projekty v rámci OPST, nebo na poli oborových platform, kde je úspěšným příkladem Vodíková platforma. Svoji roli hrají také již zmíněné EDP skupiny.

„Nebylo jednoduché dostat všechny aktéry změn k jednomu společnému stolu, ale podařilo se. Nyní spolupracují a vzájemně se doplňují v připravovaných projektech malé, střední a velké firmy. Přidanou hodnotou obrovského významu je jejich spolupráce s akademickou sférou. Mám radost, že je do procesu transformace aktivně zapojena i naše Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem.“

~ Respondent K9 (Ing. Jan Schiller, hejtman Ústeckého kraje)

Respondenti nezdědka poukazovali také na problém čtyřletého volebního cyklu, který do jisté míry znesnadňuje dosažení kontinuity a komplikuje spolupráci veřejné správy a soukromého sektoru.

„Politický cyklus je krátký, v našem případě má čtyři roky. Byznysový cyklus je delší. U střední manažerské pozice je to pět až osm let, ale na úrovni představenstva to může být i déle. Tam vidíme jasný rozdíl mezi dlouhodobým uvažováním firem a relativně střednědobým až krátkodobým uvažováním politické reprezentace, což vyplývá z nastavení systému. A my mezi tím musíme hledat rovnováhu, neboť politická podpora je v otázce transformace skutečně nezbytná.“

~ Respondent K2

Jak je ale vidět na příkladu města Litoměřice, vytvoření sdílené vize rozvoje respektované všemi relevantními aktéry včetně politiků a veřejnosti není nereálné a může pomoci zaručit konzistentnost a pomoci prosazování jednoho modelu rozvoje regionu.

„V Litoměřicích došlo v rámci komunálních voleb ke stoprocentní obměně politické reprezentace, protože se do koalice dostaly čistě opoziční subjekty. Ani jeden projekt nebyl omezen nebo zastaven a v podstatě ve všem se kontinuálně pokračuje. Myslím si, že to je

správné, neboť do těch projektů byl investován čas, peníze a mnoho úsilí a je potřeba to dotáhnout.“

~ Respondent K5

Na Transformačním fóru Ústeckého kraje (2024) mimo jiné zaznělo, že v Moravskoslezském kraji taková vize existuje a je respektována napříč politickým spektrem, neboť vznikala zespoda.

Shrnutí

Tematická analýza odhalila, že téma udržitelnosti je v regionu živé a respondenti se s ním v posledních letech setkávají častěji než v minulosti. Rezonuje zejména v kontextu evropské iniciativy EDG a OPST, který do regionu přináší více než 15 miliard Kč. Obce a města pocítují nutnost udržitelných řešení zejména v oblasti energetiky, odpadového hospodářství a nakládání s vodou. Kraj se v současné době udržitelností zabývá zejména prostřednictvím jednoho z pilířů TCÚK, kterým je ECUK, cílící na zlepšení energetického managementu kraje a podpory obnovitelných zdrojů a komunitní energetiky. Analýza strategických rozvojových dokumentů Ústeckého kraje dále odhalila, že principy udržitelného rozvoje se propaly i do aktualizované verze RIS ÚK z února roku 2024. Firmy v Ústeckém kraji se v kontextu udržitelnosti zabývají zejména oblastí ESG a reportováním udržitelnosti. Těžební a energetický průmysl prochází dekarbonizací a potýká se s odklonem od uhlí a zaváděním nových technologií na poli obnovitelných zdrojů energie, zatímco například chemický průmysl musí reagovat na zpřísnující se normy na poli ochrany životního prostředí.

Nedostatky dle respondentů vykazuje Ústecký kraj zejména ve věci sdílené vize rozvoje regionu. Ta podle nich existuje pouze na papíře ve formě několika strategických dokumentů, ale nedaří se ji přenášet do území. Respondenti si dále uvědomují, že je potřeba takovou vizi předat také obyvatelům kraje, ale zdá se, že to se zatím nedaří. Shoda panuje na tom, že je úkolem politické reprezentace Ústeckého kraje s takovou vizí přijít a určit směr rozvoje regionu, do kterého by bylo následně možné promítnout principy udržitelného rozvoje. I přes dílčí kritiku, zejména pomalého tempa transformace, se účastníci výzkumu shodují, že současné politické vedení kraje udělalo značný pokrok v nastartování řady projektů. Rezervy ale přetrvávají v pozitivním vnímání udržitelnosti a udržitelné transformace. Většina respondentů se sice přiklání k tomu, že udržitelná transformace představuje pro region příležitost,

téměř vždy se ale projevuje jistá míra pragmatismu či skepse. Nejméně pozitivně je transformace vnímána zástupci firem, kteří ji v některých případech označují jako hrozbu.

Závěrem lze konstatovat, že direkcionálnost, jak ji definovali Grillitsch a Hansen (2019) je v případě Ústeckého kraje naplněna jen z části. Hlavní trhlínou je nedostatečně silná sdílená vize rozvoje regionu, což představuje problém stejně jako přetrvávající zdrženlivost vůči udržitelné transformaci, což brání rozvoji ofenzivního myšlení a pozitivních očekávání ohledně budoucnosti (Hospers 2010; Steen 2016; Strambach, Pflitsch 2018). Region však v posledních letech dle respondentů vykazuje pokrok a v budoucnu by tak mohl stavět na již existujících koncepcích rozvoje jakými jsou SRÚK nebo RIS ÚK a funkčních komunikačních platformách, jakými jsou například RSK ÚK, HSR ÚK, oborové platformy nebo EDP skupiny.

5.2 Operační program Spravedlivá transformace očima aktérů

Druhým tématem, které bylo při tematické analýze identifikováno, je OPST. Toto téma na počátku figurovalo v polostrukturovaném rozhovoru jen okrajově a jeho význam rostl s každým dalším realizovaným rozhovorem, a proto na něj byl později kladen větší důraz. Z rozhovorů vyplynulo, že OPST je svým rozsahem a reálným dopadem pro region zcela bezprecedentní, a to hned z několika důvodů, které budou rozebrány v této podkapitole. OPST je navíc s přechodem k udržitelnosti přímo spjatý, neboť v sobě obsahuje principy dekarbonizace a sociální spravedlnosti. Význam OPST je nepopíratelný, jelikož jde o nástroj reagující na největší strukturální a systémový průlom od dob průmyslové revoluce, tedy dekarbonizační a udržitelné cíle vyplývající z EDG (TF ÚK 2024). Tato podkapitola, potažmo tato práce, se bude soustředit především na tzv. strategické projekty OPST, tedy projekty s významným transformačním dopadem, na které bylo v Ústeckém kraji vyčleněno přes 7 miliard korun českých (OPST 2024).

Respondenti v první řadě vyzdvihují relativně přísné a transparentní podmínky, které byly pro OPST nastaveny, jelikož řada z nich má stále na paměti problematickou historii přerozdělování evropských peněz, která se zhmotňuje v „Kauze ROP Severozápad“. Víceúrovňový proces podávání a schvalování žádostí popsal jeden z respondentů:

„Nejprve byla vyhlášena výzva, kam měli potenciální žadatelé možnost se přihlásit. Po této výzvě proběhl proces hodnocení, který byl zhruba tří až čtyřkolový, kdy se k jednotlivým projektům vyjadřovali experti, pracovní skupiny a úředníci kraje. Na základě těchto

zpracovaných posudků a doporučení byly tyto výstupy předloženy na Regionální stálé konferenci Ústeckého kraje, která doporučila konkrétní projekty k propsání do plánů spravedlivé územní transformace. Na samý závěr se k strategickému projektu musí kladně vyjádřit také Ministerstvo životního prostředí ČR.“

~ Respondent K7

Jeden z hlavních přínosů OPST spatřují respondenti zejména v alokované částce peněz, která, jak již bylo zmíněno, činí 15,8 miliardy korun. Převládá názor, že takové množství peněz zdaleka není dostatečné, aby pokrylo veškeré náklady transformace regionu. Taková suma by se pohybovala kolem 0,5 bilionu korun českých (TFÚK 2024). Spíše, než množství peněz účastníci výzkumu oceňují, že se jedná o prostředky přímo vyčleněné uhelným regionům pro potřeby jejich restrukturalizace, neboť v Ústeckém kraji na základě jejich vyjádření panuje poměrně znatelná frustrace z nedostatku pozornosti i finančních prostředků ze strany centrální vlády.

„Řekl bych, že OPST je významné v tom, že přináší peníze skutečně jenom pro ty útlumem těžby postižené regiony. To je první doména. To znamená, že o ty peníze nemusí soupeřit Ústecký kraj s Prahou, Středočeským krajem a podobně. Druhá doména, díky které je OPST jedinečné, je ta kategorie strategických projektů, které umožňují území vtisknout dlouhodobý rozvojový potenciál. To nemá obdobu.“

~ Respondent S9

Spíše než za jediný a plnohodnotný nosič udržitelné transformace regionu považují respondenti OPST za její spouštěč. Oceňují skutečnost, že díky tomuto programu byla v regionu nastartována interakce mezi nejrůznějšími subjekty a aktéry, kteří se zapojili do přípravy strategických projektů a začínají tak spoluvytvářet vizi rozvoje regionu, o které byla řeč v předešlé podkapitole.

„OPST vnímám jako nástroj, který byl schopen aktivizovat aktéry v našem kraji a spustil tak samotnou transformaci. Už teď můžeme vidět, třeba na příkladu Regionální stálé konference Ústeckého kraje, že OPST napomohl k vytvoření různých synergických vazeb, zejména mezi nositeli strategických projektů, kteří spolupracují a sdílejí informace, což je hodně důležité. Propojili se tak instituce na úrovni univerzit, kraje, ale i velkých podniků. Řekl bych, že tady spolupráce na takové úrovni před spuštěním OPST nefungovala.“

~ Respondent K7

Potvrzení tohoto efektu hojně zaznívalo i z úst řečníků na TFÚK (2024). Na druhou stranu však zaznívá kritika, že teprve pragmatická potřeba rozdělení velkého množství finančních prostředků vedla ke spolupráci, která v uplynulých dekadách ztroskotala.

„Příběh, jak se OPST připravovalo, je relativně zajímavý. Přijde mi, že to je poprvé v posledních několika letech, kdy si důležití aktéři sedli ve skupině a začali přemýšlet, kam se posunout. Mechanismus OPST je překvapivý a zajímavý v tom, jakým způsobem jsou ty obrovské částky směřovány. V posledních letech vidím trochu větší dynamiku a snahu se domluvit. Na druhou stranu se domnívám, že bez OPST by to neudělali.“

~ Respondent V1

„Alokované peníze umožnily začít přemýšlet a bavit se nejen mezi různými bublinami, ale i mezi různými kraji. Nevidím to jako negativum, v případě Ústeckého kraje je každý posun dobrý a je potřeba stavět dál na tom, co se už podařilo.“

~ TFÚK (2024)

Rozvojový potenciál regionu dokládá komplexnost strategických projektů, kterých RSK ÚK schválila celkem 9 a na jejich přípravách či realizaci se tak pracuje (viz Tab. 3). Na první pohled je zřejmé, že řada strategických projektů přímo souvisí s dekarbonizací ekonomiky a principy ekologické modernizace (Jänicke 2008). Najdeme zde projekty podporující obnovitelné zdroje energie, ať už prostřednictvím výzkumného GET Centra UJEP, rozvoje vodíkové ekonomiky, podpory výzkumu využití geotermální energie na Litoměřicku nebo rekultivace Lomu Československé armády (dále ČSA) a jeho multifunkčního znovuvyužití, ale také projekt cílící na rozvoj nízkoemisní mobility. Neméně důležitým strategickým projektem je již několikrát zmíněné TCÚK pomyslně zastřešující veškeré transformační snahy Ústeckého kraje, jehož založení většina respondentů označila jako klíčové.

Název strategického projektu	Předpokládané náklady (Kč)	Předpokládané náklady z OPST (Kč)	Nositel projektu
Animace pro spravedlivou transformaci	54 652 536	46 454 656	Krajské sdružení NS MAS ČR Ústeckého kraje, z.s.
GET Centrum UJEP	1 155 789 022	962 513 723	Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem
Green Mine - celková revitalizace a resocializace lomu ČSA	1 291 340 573	785 754 912	Sev.en Imtech a.s.
H2 Triangle	792 054 333	319 593 923	FOR H2ENERGY s.r.o.
RUR - Region univerzit, univerzita regionu	1 188 979 134	1 010 632 234	Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem
SYNERGYS - systémy pro energetickou synergii	1 208 707 454	1 027 401 336	Univerzita Karlova
Transformační centrum Ústeckého kraje	1 119 382 986	951 475 538	Ústecký kraj
Těžba a zpracování lithia na Cinovci	5 055 638 604	1 112 240 493	Geomet s.r.o.
Zavádění vodíkové mobility ve městě Ústí nad Labem	1 040 020 963	847 814 689	Dopravní podnik města Ústí nad Labem a.s.

Tab. 3: Strategické projekty OPST v Ústeckém kraji

Zdroj: OPST (2024), vlastní zpracování

Kromě výše popsaných benefitů, které OPST Ústeckému kraji bezpochyby přineslo, však z analýzy dat vyplynuly i kritické pohledy, které se týkají zejména způsobu a míry zapojení veřejnosti a neziskového sektoru do celého projektu. Několik respondentů kritizovalo složení RSK ÚK, platformy rozhodující o doporučení či nedoporučení schválení navržených projektů, která dle jejich názoru není příliš otevřená vůči zástupcům místních, zdola budovaných iniciativ. Dále byla vyjádřena pochybnost, zda z OPST budou profitovat skupiny obyvatel, které z ní dle původní myšlenky Spravedlivé transformace profitovat měly. Kritika ze strany neziskových organizací vůči OPST zazněla i v průběhu TFÚK (2024), kdy podle nich skupiny na okraji společnosti nemohou od OPST nic očekávat, protože o OPST nic neslyšely, přičemž to mělo být úkolem politické reprezentace. Komunikace dle výpovědí nechyběla jen v počátečních fázích procesu OPST, ale i v jeho průběhu. Podle některých respondentů by se mohlo jednat o cennou zpětnou vazbu a solidní základ pro podporu dialogu mezi veřejností a vedením kraje do budoucna.

„Participace veřejnosti je dle mého názoru klíčová, a to nejen při přípravě projektů OPST, ale zároveň by měla probíhat po celou dobu. Měla by sloužit k reflexi toho, co jak funguje, aby se případně ještě něco dalo změnit do roku 2027, kdy ten program končí. A já si upřímně myslím, že na něj bude navazovat další. Já bych chápal u té participace, že ten úřednický aparát není tak velký, a že s tím v Ústeckém kraji nemáme zkušenost, ale o to víc mě mrzí, že jsme to nevyužili jako příležitost směrem do budoucna, kdy by se nám fungující participativní proces mohl hodit. A nevidím, že bychom se z toho poučili.“

~ Respondent N1

To, že povědomí o OPST a jeho strategických projektech mezi obyvateli Ústeckého kraje není valné, potvrzuje i následující úryvek:

„V Ústeckém kraji v posledních letech vidím pozitivní změny, zejména co se týče revitalizací těžbou zničených ploch. OPST vnímám jako příležitost pro kraj, třebaže si s ním nedokážu spojit konkrétní projekty. Neuvědomuji si, že by kraj OPST aktivně propagovalo.“

~ Respondent N2

Obecná spokojenost aktérů s OPST a jeho efekty některé z nich vedly k vyjádření přání, aby na aktuálně probíhající operační program navazoval podobně nebo stejně nastavený program, který někteří respondenti označovali jako OPST 2.0. Poukazovali na to, že zatímco realizaci OPST v Ústeckém kraji zejména na počátku v letech 2021 a 2022 provázely nejasnosti, časový tlak a v některých případech chybějící koncepce či nedostatečná připravenost navrhovaných

projektů, v případě OPST 2.0 by byla situace a připravenost ze strany kraje a dalších aktérů podstatně lepší, a to díky výše prezentovaným synergickým efektům OPST. Třebaže by pokračování OPST aktéři většinově uvítali, nezdědka upozorňují, že podobné nástroje a z nich plynoucí finanční prostředky jsou pomyslným aditivem, zatímco palivem pro transformaci by měly být národní zdroje, což by si měl dle jejich názoru uvědomit stát, neboť kraj ze svých zdrojů není schopen podobné projekty ve větší míře podpořit. Mimo OPST byl jako další pozitivně vnímaný nástroj napomáhající transformaci regionu nejčastěji zmiňován Modernizační fond, především v oblasti energetiky.

Shrnutí

Téma OPST se proti původním předpokladům ukázalo být z pohledu aktérů Ústeckého kraje mimořádně důležité a téměř všichni respondenti považují tento operační program za přínosný pro region. Oproti předchozím nástrojům operujícím s penězi EU považují respondenti OPST za transparentní a důvěryhodný, co se nastavení schvalovacích procesů týče. Aktéři dále oceňují alokaci finančních prostředků přímo strukturálně postiženým regionům, třebaže celkovou částku nepovažují za dostatečnou pro realizaci hluboké transformace regionu, nýbrž za její spouštěč. Spíše než výši alokace aktéři oceňují nepřímé efekty OPST, mezi které se řadí vytvoření synergických vazeb a kvalitnější interakce mezi aktéry Ústeckého kraje, projevující se například sdílením informací mezi nositeli strategických projektů. Mezi nejčastěji zmiňovaná negativa spojená s OPST pak patří zejména nízké zapojení veřejnosti a nedostatečná komunikace projektů a jejich přínosů pro obyvatele Ústeckého kraje, přitom role veřejnosti se projevila jako klíčová v regionu Augsburg (Strambach, Pflitsch 2018). Pozitivní vnímání OPST a jeho přínosů pro region se pak projevuje také v podobě volání po pokračování tohoto operačního programu i v příštím programovém období EU.

Z pohledu principů udržitelné transformace se OPST pro Ústecký kraj díky jeho strategickým projektům jeví jako klíčové, a to zejména na poli experimentování s novými zelenými technologiemi a udržitelnými návyky. To je dle Grillitsche a Hansena (2019) vedle direkcionality dalším nezbytným krokem pro ozelenění regionu, neboť se tak vytvoří alternativa a konkurence vůči stávajícím špinavým průmyslovým odvětvím. Optikou konceptu udržitelné transformace a MLP přístupu může OPST sehrát důležitou roli ve vytváření nových nik, tedy chráněných prostorů, kde dochází k vývoji nových technologií a postupů s potenciálem změnit stávající režim (Kanger a kol. 2020). Význam OPST v tomto ohledu je o to větší,

že dle mnohých výpovědí, především zástupců kraje a krajských institucí, je podpora nebo přímá realizace takových projektů mimo finanční možnosti regionu.

Strategický projekt Green Mine

Jedním ze strategických projektů v rámci OPST, které RSK ÚK v květnu roku 2024 doporučila do další fáze hodnocení, je projekt Green Mine, jejímž nositelem je skupina Se.ven (ÚK 2024b). Celkové náklady projektu mají dosáhnout téměř 1,3 miliard Kč, přičemž skupina Se.ven v rámci OPST žádá o částku lehce přesahující 785 milionů Kč (RSK ÚK 2024). Předmětem tohoto rozsáhlého strategického projektu je inovativní rekultivace těžební lokality lomu ČSA o rozloze 45 km² v moderní a multifunkční území, která navíc pomůže zabránit zániku až 1 200 pracovních míst, která se v současnosti s touto lokalitou pojí (RSK ÚK 2024). Projekt Green Mine přímo souvisí s přechodem Evropy od konvenční uhelné energetiky k získávání energie z obnovitelných zdrojů a bude zahrnovat celou řadu prvků a aktivit s vysokou přidanou hodnotou (Green Mine 2024). V revitalizovaném území by se měl nově nacházet energetický park zahrnující komplex plovoucích a pozemních fotovoltaických elektráren, přečerpávací elektrárnu či výrobu vodíku, dále pak bezemisní sídelní útvary nebo hi-tech průmyslovou zónu (Green Mine 2024). Dle informací skupiny Se.ven (Green Mine 2024) by projekt ve výsledku měl přinést 600 MW instalovaného výkonu ve fotovoltaických elektrárnách, 236 000 ročně uspořené tun oxidu uhličitého a až 2 891 tun ekologicky vyrobeného vodíku. OPST svým nastavením umožnilo financování komplexnějších projektů, které svou podstatou vedou k zapojení širší palety aktérů z regionu i mimo něj.

„Kategorie strategických projektů je opravdu zásadní a v tom dle jedinečnost OPST. Strategické projekty nemusejí být jednosměrně zaměřené a umožňují tak financování kombinace různých aktivit, které budou propojeny s daným územím. Se.ven má v případě Green Mine zhruba 7 oficiálních partnerů, se kterými probíhá úzká spolupráce – patří mezi ně například UJEP, ČZÚ, VŠCHT nebo HSR ÚK jakožto krajská tripartita. Cílem je území nastartovat a vytvořit tak podmínky pro příchod nových investorů.“

~ Respondent S9

5.3 Potenciál Ústeckého kraje v kontextu udržitelné transformace

Třetím tématem, které vzešlo z tematické analýzy, je potenciál regionu v kontextu udržitelné transformace. Odpovídá třetímu tematickému okruhu polostrukturovaných rozhovorů, který se zaměřoval na pojmenování místně specifických zdrojů a silných stránek regionu, na kterých by bylo možné udržitelnou transformaci regionu postavit. Téma ale kromě kódů zachycujících tyto pozitivní aspekty a podmínky Ústeckého kraje z pohledu aktérů agreguje i kódy týkající se očekávání budoucího vývoje průmyslových odvětví a zavádění nových zelených technologií v Ústeckém kraji.

Mezi nejčastěji zmiňované silné stránky Ústeckého kraje patří desítky let trvající zkušenosti v pro kraj klíčových odvětvích, kterými jsou energetický a chemický průmysl. Mezi respondenty většinou panovala shoda, že toto know-how a průmyslová tradice kraje v minulosti transformaci spíše brzdily, s novými podněty, technologiemi a posunem myšlení by se ale mohla přetavit v konkurenční výhodu a pomoci rozvoji nových perspektivních oborů. Budoucí orientace regionu na zelený vodík v rozhovorech zaznívala velice často a svoji roli nejspíš hraje i všeobecně pozitivně vnímaná Vodíková platforma.

„Myslím si, že rozvoj vodíkového hospodářství má v Ústeckém kraji veliký potenciál, neboť zde můžeme využít pozitivních kvalit, kterými region disponuje. Máme desítky let zkušeností v energetice a chemii a jsou zde v tomto ohledu kvalifikované lidské zdroje. Máme tu také řadu studijních oborů na středních i vysokých školách, které se tématům energetiky a chemie specificky věnují a začínají akcentovat i zelený vodík.“

~ Respondent K8

K zelenému vodíku se ostatně hlásí i politická reprezentace regionu, která v něm vidí větší potenciál než například v obnovitelných zdrojích energie nebo elektromobilitě.

„Ústecký kraj vsadil na jedno z možných zelených odvětví, o kterém si myslím, že má budoucnost, a to vodík. Budeme se zabývat výzkumem, výrobou, skladováním a distribucí této suroviny, která je zatím jednou z variant, jak uchovávat energii.“

~ Respondent K9 (Ing. Jan Schiller, hejtmán Ústeckého kraje)

Zejména pro chemický průmysl by dobrou zprávou mohla být také plánovaná výstavba polovodičové továrny v německém Sasku, díky které by se místní subjekty mohly zapojit do tvořícího se subdodavatelského řetězce. Příležitost by to ale byla i pro UJEP a pobočky dalších univerzit působících v kraji.

„Pokud vím, tak toto je téma, kterému se věnuje nejvyšší politická reprezentace našeho regionu a vnímá tam příležitost. Firmy z Tchaj-wanu se již kontaktují se subjekty z regionu a snaží se identifikovat potenciál. Musíme se ale bát toho, aby to neskončilo jen vysátím naší pracovní síly. Naše firmy by se měly zapojit do subdodavatelského řetězce a univerzity by měly participovat na výzkumných tématech, která se bezpochyby objeví.“

~ Respondent K8

Mezi respondenty dále převládá očekávání, že Ústecký kraj si díky orientaci na obnovitelné zdroje energie udrží svoji pozici energetického srdce Česka. Reorientace na alternativní zdroje energie by měla být snazší zejména díky existující infrastruktuře v podobě přenosových sítí a bývalých uhelných elektráren. Očekává se, že v popředí bude stát zejména solární energie, jelikož se v kraji nabízí rozsáhlé plochy těžebních výsypek, které je možné osadit fotovoltaickými panely. Pozornost se upírá ale i na geotermální energii, jejíž výzkum probíhá pod hlavičkou výzkumné infrastruktury RINGEN v rámci strategického projektu SYNERGYS na Litoměřicku. Dalším potenciálním oborem, který několik respondentů zmínilo, je rozvoj jaderné energetiky formou tzv. malých modulárních reaktorů v režii skupiny ČEZ, opět za využití již existující infrastruktury. Kombinace obnovitelných zdrojů spolu s výstavbou plynových a biomasu spalujících zdrojů energie a tepla by v Ústeckém kraji měly zcela nahradit uhlí nejpozději do roku 2030.

„Vývoj malých modulárních reaktorů pokračuje a v Ústeckém kraji by mohl první z nich stát kolem roku 2035. Nejnadějněji se zatím jeví lokalita Tušimice.“

~ Respondent S9

Často bylo skloňována také možná těžba lithia v okolí Cínovce v Krušných horách, nicméně zde mezi respondenty převládala skepse. Nejčastější byla obava, že by se v Ústeckém kraji nepodařilo udržet vyšší přidanou hodnotu a těžbu uhlí by vystřídala další těžba spojená s devastací krajiny. Mezi strategickými projekty OPST figuruje projekt, jehož předmětem je těžba a zpracování lithia, nicméně RSK ÚK ho jako jediný schválila jako projekt náhradní (RSK ÚK 2024).

Někteří respondenti jmenovali další silné stránky Ústeckého kraje a potenciální odvětví a aktivity, které by v budoucnu mohly hrát důležitou roli. Za zmínku stojí perspektivní zelené technologie v chemickém průmyslu, například v oblasti clean tech, dále pak volné rozsáhlé plochy a brownfieldy, které by mohly posloužit jako výzkumné a zkušební lokality a mohly by do regionu pomoci přilákat nové vysokoškolské obory. V neposlední řadě téměř všichni

respondenti uvedli, že nespornou kvalitou Ústeckého kraje je vysoce heterogenní a atraktivní krajina, která by v budoucnu mohla být základem pro rozvoj udržitelného turismu. Sdílí také názor, že turistický potenciál regionu bude růst spolu s postupujícími rekultivacemi, které povedou ke vzniku rozsáhlých rekreačních ploch. Zároveň ale upozorňují, že turismus dnes doplácí na negativní image regionu, která je dle některých z nich přiživovaná seriály a filmy vznikajícími v regionu, které Ústecký kraj vykreslují v negativních konotacích.

„V Ústeckém kraji máme řadu nádherných lokalit, které jsou unikátní i v rámci celého Česka. Namátkou třeba Krušné hory, České Švýcarsko, Portu Bohemiku ale i krásná města jako jsou Litoměřice. Ale my to nějak neumíme prodat. Stačí se podívat na seriály, které ten náš sever vykreslují v úplně těch nejhorších šedých barvách.“

~ Respondent S1

Shrnutí

Téma potenciálu Ústeckého kraje v kontextu udržitelné transformace ukázalo, že zde existuje řada silných stránek a místně specifických zdrojů, které by k této transformaci mohly dopomoci. Za hlavní výhodu respondenti považují know-how v odvětví energetiky a chemie, které nyní mohou být využity při zavádění zelených technologií. Toto zjištění se tak shoduje s případem transformace německého Porúří (Hospers 2010). Největší význam je přisuzován rozvoji vodíkového hospodářství, přičemž tento směr je silně podporován i politickou reprezentací regionu. Další potenciál Ústecký kraj skýtá v otázce využití obnovitelných zdrojů energie, kde se nejčastěji hovoří o energii solární, perspektivní se ale jeví využití geotermální energie a potenciální rozvoj jaderné energie. Respondenti dále vyzdvihují atraktivitu Ústeckého kraje pro rozvoj udržitelného turismu, avšak poukazují na potřebu zlepšení image regionu, která trpí negativními stereotypy.

Celkově se zdá, že při správném nasměrování a využití stávajících zdrojů má Ústecký kraj potenciál se úspěšně transformovat na udržitelný region. Dále lze konstatovat, že vývojová trajektorie odvětví v Ústeckém kraji se shoduje s předpovědí Grillitsche a Hansena (2019) pro regiony specializované ve špinavém průmyslu, neboť ve většině případů dochází nebo bude docházet k diverzifikaci současných špinavých odvětví do odvětví zelených, ať v podobě zeleného vodíku, obnovitelných zdrojů energie nebo technologií zelené chemie, a může tak být řeč o kombinaci trajektorií path-renewal a path-upgrading. Překážkou pro trajektorii

path importation, tedy příchod investorů a nových aktérů z vnějšku (Isaksen, Trippel 2016), může být špatná image regionu, jejíž význam zdůraznil například Hospers (2010).

5.4 Slabé stránky Ústeckého kraje

Posledním identifikovaným tématem, které koresponduje se čtvrtým tematickým rozhovorem polostrukturovaných rozhovorů, jsou slabé stránky Ústeckého kraje, které tamní aktéři považují za největší překážku pro úspěšné provedení udržitelné transformace regionu. Problémem, který v rámci rozhovorů zmínili všichni respondenti, je lidský kapitál. Potvrzuje se tak, že nepřilíš optimistické socioekonomické charakteristiky Ústeckého kraje prezentované v kapitole č. 3 představují pro udržitelnou transformaci hrozbu, neboť takto rozsáhlou transformaci společnosti nelze provést izolovaně bez lidí (Transformační fórum Ústeckého kraje 2024).

„Zní to jako floskule, ale hlavním problémem Ústeckého kraje jsou zkrátka lidi. Místní sociální kapitál je zkrátka slabší než v Praze, Brně, ale i v Ostravě. Ať už se díváte na počet vysokoškoláků nebo úspěšnost u maturity, tak čísla jsou zde slabší. Problém je, že změny k lepšímu v sociálním kapitálu nenastanou ze dne na den, to je celá generace, která se musí proměnit. Vše ostatní, včetně specializace firem, se dá řešit, ale sociální kapitál je běh na dlouhou trať.“

~ Respondent V2

Hojně zmiňovaná byla špatná vzdělanostní struktura obyvatel Ústeckého kraje, která je navíc negativně ovlivňována velmi silným brain-drain efektem, tedy odlivem mozků, který podle respondentů probíhá jak směrem do Prahy, tak do blízkého Saska. Geografickou polohu většina respondentů vnímá ambivalentně, kdy připouští, že v současnosti zejména kvůli brain-drain efektu pro Ústecký kraj znamená silnou nevýhodu, ale zároveň se domnívají, že by se snadná dostupnost regionu mohla překloupat ve výhodu, podaří-li se v kraji vytvořit dostatečně atraktivní podmínky pro mladé a vzdělané lidi.

„Měli jsme u nás ve škole na besedě pana hejtmana a ptal se dětí, kdo plánuje jít na vysokou školu a po jejím vystudování se vrátit zpátky do Ústeckého kraje. V místnosti sedělo 100 až 120 čtvrtáků. Ruku zvedlo tak pět dětí. Samozřejmě můžete namítnout, že je jim 18 let a nemusí vědět co bude za tři nebo za čtyři roky, ale o něčem to vypovídá.“

~ Respondent V5

Nevyhovující vzdělanostní profil obyvatel kraje se dle respondentů, především těch ze soukromého sektoru, propisuje i do nedostatku kvalifikované pracovní síly v celé řadě oborů, což znesnadňuje rozvoj aktivit s vyšší přidanou hodnotou. To může souviset s dílčí kritikou rigidity vzdělávacího systému, který není schopen dostatečně pružně reagovat na měnící se trendy a poptávku na trhu práce. Zdá se, že změny na poli technologií v řadě oborů postupují výrazně rychleji nežli schopnost adaptace. Dalším problémem, na který respondenti v Ústeckém kraji naráží, je lišící se nabídka studijních oborů vysokých škol a reálná nabídka práce v regionu.

„My se divíme, že nám ti lidé odcházejí pryč, že nám vysokoškoláci odchází pryč. Proč by ale neodcházeli, když jsou vzdělání v oboru, který tady není. To ale musí řešit politická reprezentace regionu. Snažíme se to řešit pilotním projektem JobWatch, který se snaží monitorovat nejen současné, ale hlavně budoucí potřeby zaměstnavatelů. Na základě těchto potřeb pak lze implementovat určité změny ve vzdělávání, školním i mimoškolním.“

~ Respondent K1

V odpovědích se opakovala také špatná image regionu, a to jak image vnější, tak vnitřní. V souvislosti s vnější image respondenti napříč sférami kvitují aktivitu ICUK, které se snaží přijít se slogany a hesly, které mají za cíl kraj navenek zatraktivnit a často je přebírají samotné firmy. Vnitřní image souvisí s tím, jak kraj vnímají jeho vlastní obyvatelé. Převládá názor, že právě slabá vnitřní image regionu brání vytvoření silnějšího pocitu sounáležitosti obyvatelů s regionem jejich původu, což se dále promítá do již diskutované sdílené vize rozvoje regionu, která v Ústeckém kraji zjevně chybí.

„Velkým problémem je z mého pohledu negativní image regionu, a to především vnitřní image. Lidé z Ústeckého kraje nejsou příliš hrdí na to, že jsou z Ústeckého kraje. Tady cítím veliký rozdíl proti Moravskoslezskému kraji, kde s ním jsou lidé daleko více spjatí. Samozřejmě je to i podmíněno historicky, ale to bychom mohli otevřít úplně jinou škálu témat. Odsun po druhé světové válce, příchod obyvatel, kteří k regionu neměli vztah, složitá stratifikovaná sociální struktura. Přitom je náš kraj opravdu krásný a pestrý.“

~ Respondent K8

V souvislosti se slabými stránkami regionu pak respondenti dále často vytýkali chybějící politickou kontinuitu, nedostatečnou vizi a schopnost realizovat již existující strategie, nicméně tyto body byly popsány již v podkapitole 5.1.

Shrnutí

Posledním tématem, jež bylo v rámci tematické analýzy identifikováno, jsou slabé stránky Ústeckého kraje, které oslovení aktéři považují za významné překážky pro realizaci udržitelné transformace regionu. V polostrukturovaných rozhovorech se jako klíčový problém nejčastěji objevovala otázka lidského kapitálu, přičemž respondenti poukazovali zejména na nedostatečnou úroveň vzdělanosti a intenzivní odliv mozků do Prahy a Saska jako na hlavní bariéry rozvoje. Tyto faktory byly spojovány s negativními socio-ekonomickými charakteristikami regionu, které ztěžují provádění potřebných změn a inovací a měla by tak být přijata adekvátní opatření, aby se situace v tomto ohledu zlepšila.

Respondenti rovněž zdůrazňovali vliv negativní vnější, a především vnitřní image regionu, která brání obyvatelům vypěstovat si pocit sounáležitosti se svým krajem a ovlivňuje jejich ochotu vracet se do regionu vracet. Chybějící politická kontinuita a nedostatek vize pro rozvoj regionu byly dalšími kritickými tématy, která bránila realizaci existujících strategií. Přestože respondenti sdílí názor, že region má potenciál pro rozvoj, například v oblasti turismu a obnovitelných zdrojů energie, je nezbytné řešit zmíněné slabé stránky, aby se Ústecký kraj mohl úspěšně transformovat, ideálně udržitelným směrem.

6 Závěr

Cílem této práce bylo zjistit, jakou roli hrají klíčoví aktéři Ústeckého kraje v procesu jeho udržitelné transformace, tedy v restrukturalizaci regionu a jeho rozvoji udržitelným směrem, a jak aktéři téma udržitelného rozvoje v kontextu regionu vnímají. Práce měla dále zhodnotit, jakým směrem se vyvíjí odvětvová struktura kraje a zda se daří od odvětví špinavého průmyslu přecházet k odvětvím a technologiím zeleným. Hlubší poznání vnitřního prostředí kraje a dynamiky transformačních procesů také mělo posloužit k identifikaci silných a slabých stránek regionu, jež by mohly pozitivně či negativně ovlivnit vlastní proces udržitelné transformace Ústeckého kraje. Pro naplnění cílů práce byly realizovány polostrukturované rozhovory s klíčovými krajskými aktéry reprezentujícími tři hlavní pilíře triple helix – jednalo se tedy o zástupce institucí veřejné správy, segmentu vzdělávání a soukromého sektoru, doplněné o zástupce neziskových organizací a veřejnosti. Pro interpretaci sesbíraných kvalitativních dat byla jako hlavní metoda zvolena tematická analýza, která umožnila zodpovědět stanovené výzkumné otázky této práce.

1) Jak klíčoví aktéři Ústeckého kraje vnímají téma udržitelného rozvoje?

Klíčoví aktéři Ústeckého kraje považují téma udržitelného rozvoje za stále důležitější a jeho relevance se v posledních letech dle jejich názoru výrazně zvýšila. Shodují se, že se s tímto tématem setkávají v rámci svých pracovních činností a že bývá často spojováno s evropskými iniciativami jako je EDG a OPST. Udržitelný rozvoj regionu je s jistou mírou pragmatismu vnímán spíše jako příležitost, přesto v tomto ohledu existují výrazné rozdíly mezi jednotlivými sférami triple helix, kdy nejrezervovanější přístup zastávali zástupci soukromého sektoru. Existence sdílené vize rozvoje regionu, která by zahrnovala principy udržitelnosti, byla ve většině případů zpochybňována. Respondenti upozorňují na fakt, že existuje několik strategických dokumentů, ale chybí jejich efektivní implementace v praxi. Největší důvěru účastníci výzkumu vkládali do RIS ÚK. Panuje shoda na tom, že hlavní roli při vytváření takové vize by měla hrát politická reprezentace regionu, přičemž zapojení obyvatel, místních firem a univerzit je považováno za nezbytné pro vnímání udržitelné transformace jako společného cíle.

2) Jaký význam přisuzují klíčoví aktéři Ústeckého kraje Operačnímu programu Spravedlivá transformace a jaký má reálný význam pro udržitelnou transformaci regionu?

OPST je všemi aktéry napříč různými sférami vnímáno jako klíčový nástroj pro nastartování udržitelné transformace v Ústeckém kraji. Oceňují, že OPST přináší významné finanční zdroje dlouhodobě podfinancovaným strukturálně postiženým regionům, přestože převládá názor, že alokované prostředky zdaleka nestačí k pokrytí veškerých transformačních nákladů, jejichž výše se pohybuje kolem 0,5 bilionu Kč (TFÚK 2024). OPST je tak považováno spíše jako spouštěč transformace s řadou praktických přínosů, mezi které patří zejména vytvoření a posílení vazeb mezi různými aktéry a institucemi. Zaznívají však i kritické hlasy, které upozorňují na nedostatek transparentnosti a zapojení veřejnosti do celého procesu. I přes to se zdá, že OPST má potenciál aktivovat regionální spolupráci a pomoci při formulaci sdílené vize. V neposlední řadě se OPST a s ním spojené strategické projekty v případě Ústeckého kraje jeví klíčové pro umožnění experimentování, jinými slovy zavádění nových technologií a sociálních návyků (Grillitsch, Hansen 2019).

3) Jaké jsou z pohledu aktérů hlavní překážky a na druhé straně potenciál pramenící z podmínek Ústeckého kraje?

Hlavní překážky, které aktéři identifikují v kontextu udržitelné transformace Ústeckého kraje, zahrnují především nedostatečný lidský kapitál, nízkou úroveň vzdělanosti a výrazný odliv mladých a vzdělaných obyvatel do jiných regionů – nejčastěji byla zmiňována Praha a blízké Sasko, což lze přičíst dobře dostupné poloze Ústeckého kraje. Tyto faktory podle oslovených aktérů snižují schopnost regionu reagovat na měnící se požadavky trhu, což může představovat významnou hrozbu pro udržitelnou transformaci. Oproti tomu se ukázalo, že největší potenciál kraje paradoxně pramení z jeho dlouhé průmyslové tradice, zejména na poli energetiky a chemického průmyslu. Vysoký potenciál je přisuzován i velmi heterogenní a atraktivní krajině Ústeckého kraje, díky které se otevírá možnost nastartování udržitelného turismu. Lze navíc očekávat, že s dalšími realizovanými rekultivacemi tento potenciál dále poroste.

4) Která průmyslová odvětví budou hrát hlavní roli v udržitelné transformaci Ústeckého kraje a jakou vývojovou trajektorii bude region sledovat?

Převládá přesvědčení, že Ústecký kraj zůstane průmyslovým regionem i v průběhu udržitelné transformace. Aktéři však očekávají, že se region přeorientuje na nová zelená odvětví. Nejvíce pravděpodobné se zdá zavádění nejrůznějších obnovitelných zdrojů energie, především

solárních, geotermálních a jaderných, a technologií zelené chemie. Vůbec největší význam je přikládán rozvoji vodíkové ekonomiky, na který sází i současné politické vedení regionu. Hojně se diskutuje také o možném zapojení místních firem do potenciálního subdodavatelského řetězce polovodičové továrny budované v Sasku. Region tak směřuje k diverzifikaci od současných tradičních špinavých odvětví a etablovaných aktérů směrem k ekologicky udržitelnějším činnostem na základě již existujících kompetencí, což odpovídá předpokladům Grillitsche a Hansena (2019) ohledně rozvoje zelených průmyslových odvětví v regionech specializovaných ve špinavém průmyslu. Tomuto modelu se nejvíce blíží vývojová trajektorie path upgrading a path renewal (Isaksen, Trippl 2016).

Práce propojuje současné teorie regionálního rozvoje s myšlenkami akcentujícími princip ekologické modernizace a přechod k udržitelnému rozvoji, který dnes stojí v popředí zájmu. Potvrdilo se, že spolupráce aktérů napříč všemi sférami triple helix je pro dosažení udržitelné transformace klíčová (Zhou, Etzkowitz 2021), stejně jako tvorba sítí a propojení mezi klíčovými aktéry RIS (Asheim a kol. 2019). Aktéry pozitivně vnímaná RIS ÚK pak poukazuje na skutečnost, že teorie RIS může představovat praktický nástroj regionálních politik (Asheim, Coenen 2005; Almeida, Figueiredo, Silva 2011) napomáhající provedení udržitelné transformace. Jako vysoce relevantní se v kontextu implementace principů udržitelnosti projevila i role lídrů, politiků a jiných aktérů podílejících se na tvorbě regionálních politik, což je ve shodě s poznatky vybraných teorií regionálního rozvoje (Tödtling, Trippl 2005; Blažek, Uhlíř 2020).

Práce dále přináší vhled do procesu realizace projektů spojených s OPST, který je stále ještě možné považovat za relativně nový a z hlediska samotného průběhu a dopadů neprozkoumaný nástroj. V tomto ohledu práce staví na kvalitativním výzkumu, který umožňuje do hloubky zkoumat perspektivu různých aktérů, tvořících pomyslnou trojitou šroubovici regionálního rozvoje Ústeckého kraje. V neposlední řadě práce rozvíjí koncept udržitelné transformace (Kanger a kol. 2020) na úrovni regionu a teorii rozvoje zelených průmyslových odvětví v různých typech regionů (Grillitsch, Hansen 2019) na příkladu regionu, který lze klasifikovat jako region specializovaný ve špinavých průmyslových odvětvích a snahy o ozelenění jsou dlouhodobě evidentní, ať už na příkladu odklonu od uhlí nebo programu OPST.

Práce odhalila význam, který udržitelná transformace a konkrétně nástroj v podobě OPST pro region skýtá. Zdá se, že tento operační program a z něj odvozené strategické projekty a finanční prostředky nastartovaly různé synergie a interakce v rámci regionu, které by

v budoucnu mohlo být zajímavé sledovat. Na místě by s odstupem času mohlo být i zhodnocení reálných dopadů OPST a sledování příprav na OPST 2.0, bude-li k pokračování tohoto operačního programu vůle. Další aspekt, který by stál za pozornost v budoucích pracích, je vnímání celého procesu transformace a přínosů OPST veřejností, jelikož z vícerozličných výpovědí vyplynulo, že participace veřejnosti a jejich zájem a povědomí nejen o OPST, ale obecně o dění v kraji je relativně nízký. Ústecký kraj není v Česku ani v Evropě jediný, který procesem transformace prochází, což vede k myšlence, že případné porovnání transformačních procesů a využití OPST by mohlo být cenné.

Práce by díky perspektivám aktérů z různých sfér mohla představovat cenný zdroj informací a zpětnou vazbu pro tvůrce politik na regionální i národní úrovni, neboť zaznělo množství praktických poznámek a v některých případech i výhrad, jejichž řešení by mohlo procesu transformace pomoci.

7 Zdroje

7.1 Seznam literatury

- ALMEIDA, A., FIGUEIREDO, A. (2011): From concept to policy: Building regional innovation systems in follower regions. *European Planning Studies*, 19, 7, 1331-1356.
- ASHEIM, B. T., COENEN, L. (2005): Comparing knowledge bases and institutional frameworks of Nordic clusters. *The Changing Economic Geography of Globalization*, 148-165.
- ASHEIM, B., T., ISAKSEN, A., TRIPPL, M. (2019): *Advanced introduction to regional innovation systems*. Edward Elgar Publishing, Cheltenham.
- AUTIO, E. (1998): Evaluation of RTD in regional systems of innovation. *European planning studies*, 6, 2, 131-140.
- BEN-ELI, M. U. (2018): Sustainability: definition and five core principles, a systems perspective. *Sustainability Science*, 13, 5, 1337-1343.
- BLAŽEK, J., KADLEC, V., KVĚTOŇ, V. (2023): The role of assets and variegated constellations of organizational-and system-level agency in regional transformation. *European Planning Studies*, 1-22.
- BLAŽEK, J., UHLÍŘ, D. (2020): *Teorie regionálního rozvoje: nástin, kritika, implikace*. Nakladatelství Karolinum, Univerzita Karlova.
- CAI, Y., AMARAL, M. (2021): The triple helix model and the future of innovation: a reflection on the triple helix research agenda. *Triple Helix*, 8, 2, 217-229.
- COOKE, P. (1992): Regional innovation systems: competitive regulation in the new Europe. *Geoforum*, roč. 23, 3, 365–382.
- COOKE, P., ASHEIM, B. (2006): *Constructing Regional Advantage. Final Report*, DG RESEARCH, Brussels.
- ETZKOWITZ, H., LEYDESDORFF, L. (1995): The Triple Helix--University-industry-government relations: A laboratory for knowledge based economic development. *EASST review*, 14, 1, 14-19.
- ETZKOWITZ, H., LEYDESDORFF, L. (2000): The dynamics of innovation: from National Systems and “Mode 2” to a Triple Helix of university–industry–government relations. *Research policy*, 29, 2, 109-123.
- FIDANOSKI, F., SIMEONOVSKI, K., KAFTANDZIEVA, T., RANGA, M., DANA, L. P., DAVIDOVIC, M., ZIOLO, M., SERGI, B. S. (2022): The triple helix in developed countries: when knowledge meets innovation? *Heliyon* 8, 8.
- GEELS, F. W. (2002): Technological transitions as evolutionary reconfiguration processes: a multi-level perspective and a case-study. *Res. Policy* 31, 8-9, 1257–1274.
- GEELS, F. W. (2005): *Technological Transitions and System Innovations: A Co-Evolutionary and Socio-Technical Analysis*. Edward Elgar, Cheltenham, UK.

- GEELS, F., W., SCHOT, J., (2010): The dynamics of socio-technical transitions: A socio-technical perspective. *Transitions to Sustainable Development: New Directions in the Study of Long Term Transformative Change*. Routledge, New York, pp. 11–101.
- GRABHER, G. (1993): The weakness of strong ties: the lock-in of regional development in the Ruhr area. *The Embedded Firm: on the Socioeconomics of Industrial Networks*, 255–277.
- GRILLITSCH, M., HANSEN, T. (2019): Green industry development in different types of regions. *European Planning Studies*, 27(11), 2163-2183.
- HOSPERS, G. J. (2010): Breaking Out from Lock-In: Regional Innovation Strategies in the German Ruhrgebiet. *International Journal of E-Entrepreneurship and Innovation (IJEEI)*, 1, 4, 55-67.
- ISAKSEN, A., TRIPPL, M. (2016): Path development in different regional innovation systems: A conceptual analysis. *Innovation drivers and regional innovation strategies*, 66-84.
- JÄNICKE, M. (2008): Ecological modernisation: new perspectives. *Journal of cleaner production*, 16, 5, 557-565.
- KANGER, L., SOVACOO, B. K., NOORKÕIV, M. (2020): Six policy intervention points for sustainability transitions: A conceptual framework and a systematic literature review. *Research Policy*, 49, 7, 104072.
- KIVIMAA, P., KERN, F. (2016): Creative destruction or mere niche support? Innovation policy mixes for sustainability transitions. *Research Policy*, 45, 205–217.
- LÓPEZ-RUBIO, P., ROIG-TIerno, N., MAS-TUR, A. (2020): Regional innovation system research trends: toward knowledge management and entrepreneurial ecosystems. *International Journal of Quality Innovation*, 6, 1-16.
- MARKAND, J., RAVEN, R., TRUFFER, B. (2012): Sustainability Transitions: An Emerging Field of Research and Its Prospects. *Research Policy* 41, 6, 955–967.
- MENSAH, J. (2019): Sustainable development: Meaning, history, principles, pillars, and implications for human action: Literature review. *Cogent social sciences*, 5, 1, 1653531.
- NOVOTNÁ, H., ŠPAČEK, O., ŠTOVÍČKOVÁ JANTULOVÁ, M. (2019): *Metody výzkumu ve společenských vědách*. Univerzita Karlova, Fakulta humanitních studií.
- RODRÍGUEZ-POSE, A. (2018): The revenge of the places that don't matter (and what to do about it). *Cambridge journal of regions, economy and society*, 11,1, 189-209.
- RODRIK D. (2014): Green industrial policy. *Oxford review of economic policy*, 30, 3, 469-491.
- RUGGERIO, C., A. (2021): Sustainability and sustainable development: A review of principles and definitions. *Science of the Total Environment*, 786, 147481.
- SCOONES, I (2016): The politics of sustainability and development. *Annual Review of Environment and Resources*, 41, 293-319.
- SENGERS, F., WIECZOREK, A. J., RAVEN, R. (2019): Experimenting for sustainability transitions: A systematic literature review. *Technological Forecasting and Social Change*, 145, 153–164.

STEEN, M. (2016): Reconsidering path creation in economic geography: Aspects of agency, temporality and methods. *European Planning Studies*, 24, 9, 1605-1622.

STEEN, M. (2019): Greening and upscaling an established aquaculture path? Prezentace na mezinárodním semináři „Innovation-Based Regional Restructuring and New Path Development: New Avenues for Research and Policy“, 26.-27. únor 2019, Vídeň.

STRAMBACH, S., PFLITSCH, G. (2018): Micro-dynamics in regional transition paths to sustainability-Insights from the Augsburg region. *Applied Geography*, 90, 296-307.

TÖDTLING, F., TRIPPL, M. (2005): One size fits all? Towards a differentiated regional innovation policy approach. *Research policy*, 34, 8, 1203-1219.

TFÚK (2024): Terénní deník zúčastněného pozorování na konferenci Transformační fórum Ústeckého kraje, vlastní zpracování, 13. 6. 2024, Teplice.

TRIPPL, M., GRILLITSCH, M., ISAKSEN, A. (2018): Exogenous sources of regional industrial change: Attraction and absorption of non-local knowledge for new path development. *Progress in human geography*, 42, 5, 687-705.

WEBER, K. M., ROHRACHER, H. (2012): Legitimizing research, technology and innovation policies for transformative change: Combining insights from innovation systems and multi-level perspective in a comprehensive ‘failures’ framework. *Research Policy*, 41, 1037–1047.

ZHOU, C., ETZKOWITZ, H. (2021): Triple helix twins: a framework for achieving innovation and UN sustainable development goals. *Sustainability*, 13, 12, 6535.

7.2 Internetové zdroje

ATLAS ŠKOLSTVÍ (2024): Vysoké školy v Ústeckém kraji, <https://www.atlasskolstvi.cz/vysoke-skoly?region=ustecky-kraj> (11. 3. 2024)

CAMBRIDGE (2024): Dictionary, Transformation, <https://dictionary.cambridge.org/us/dictionary/english/transformation> (25. 2. 2024).

CAULFIELD, J. (2023): Scribbr, How to Do Thematic Analysis | Step-by-Step Guide & Examples, <https://www.scribbr.com/methodology/thematic-analysis/> (12. 6. 2024).

EK (2020): Evropská komise, Financování ekologické transformace: investiční plán Zelené dohody pro Evropu a mechanismus pro spravedlivou transformaci, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/cs/ip_20_17 (25. 2. 2024).

EK (2023): Evropská komise, Regional Innovation Scoreboard 2023 Regional profiles Czechia, https://ec.europa.eu/assets/rtd/ris/2023/ec_rtd_ris-regional-profiles-czechia.pdf (5. 3. 2024).

EK (2024a): Evropská komise, Zelená dohoda pro Evropu, https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal_cs (25. 2. 2024).

EK (2024b): Evropská komise, Finanční nástroje pro spravedlivou transformaci, https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal/finance-and-green-deal/just-transition-mechanism/just-transition-funding-sources_cs (25. 2. 2024).

EP (2023): Evropský parlament, Fakta a čísla o Evropské unii, Fond pro spravedlivou transformaci, <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/cs/sheet/214/fond-pro-spravedlivou-transformaci> (25. 2. 2023).

GREEN MINE (2024): Komořanské jezero, projekt Green Mine, Budoucnost místa, <https://www.greenmine.cz/> (20. 7. 2024).

MAPA EXEKUCÍ (2022): Ústecký kraj, <http://mapaexekuci.cz/index.php/mapa-2/> (11. 3. 2024).

MARYVILLE UNIVERSITY (2020): Sustainability vs. Sustainable Development: Examining Two Important Concepts, <https://online.maryville.edu/blog/sustainability-vs-sustainable-development/> (25. 2. 2024).

MŽP ČR (2024): Udržitelný rozvoj, https://www.mzp.cz/cz/udrzitelny_rozvoj (25. 2. 2024).

OPST (2024): Operační program Spravedlivá transformace, Strategické projekty, <https://opst.cz/o-programu/strategicke-projekty/> (10. 7. 2024).

RSK ÚK (2024): Regionální stálá konference Ústeckého kraje, OPST – strategické projekty, Green Mine, <https://www.rskuk.cz/opst-strategicke-projekty-green-mine/> (20. 7. 2024).

SFŽP ČR (2024): Státní fond životního prostředí České republiky, Operační program Spravedlivá transformace, <https://www.sfzp.cz/dotace-a-pujcky/operacni-program-spravedлива-transformace/> (25. 2. 2024).

ÚK (2014): Ústecký kraj, Historie a současnost Ústeckého kraje, <https://www.kr-ustecky.cz/historie-a-soucasnost/d-850435/p1=204829> (12. 3. 2024).

ÚK (2016): Ústecký kraj, Strategie rozvoje kraje: Podrobný analytický profil ÚK, https://www.kr-ustecky.cz/assets/File.ashx?id_org=450018&id_dokumenty=1748710 (12. 3. 2024).

ÚK (2018): Ústecký kraj, Strategie rozvoje kraje: Strategie rozvoje ÚK, https://www.kr-ustecky.cz/assets/File.ashx?id_org=450018&id_dokumenty=1748711 (12. 3. 2024).

ÚK (2024a): Ústecký kraj, Regionální inovační strategie Ústeckého kraje, <https://www.kr-ustecky.cz/regionalni-inovacni-strategie-usteckeho-kraje/ds-99669> (7. 3. 2024).

ÚK (2024b): Ústecký kraj, <https://www.kr-ustecky.cz/regionalni-stala-konference-resila-strategicke-projekty/d-1786819> (11. 7. 2024).

ÚK (2024c): Ústecký kraj, Mapa strategických dokumentů Ústeckého kraje dle předlohy Programu rozvoje Ústeckého kraje, https://www.kr-ustecky.cz/assets/File.ashx?id_org=450018&id_dokumenty=1761391 (12. 3. 2024).

ÚK (2024d): Ústecký kraj, Regionální inovační strategie Ústeckého kraje, Aktualizace 2023/2024, https://www.kr-ustecky.cz/assets/File.ashx?id_org=450018&id_dokumenty=1784788 (12. 3. 2024).

UN (2024a): United Nations, Academic Impact, Sustainability, <https://www.un.org/en/academic-impact/sustainability> (25. 2. 2024).

UN (2024b): United Nations, Just and Sustainable Transitions, <https://www.un.org/development/desa/dpad/our-work/committee-for-development-policy/just-and-sustainable-transition.html> (25. 2. 2024).

UN (2024c): United Nations, Sustainable Development Goals Knowledge Platform, Report of the World Commission on Environment and Development – Our Common Future, <https://sustainabledevelopment.un.org/milestones/wced> (25. 2. 2024).

UNEP (2011): Towards a Green Economy, Pathways to Sustainable Development and Poverty Eradication, https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/126GER_synthesis_en.pdf (25. 2. 2024).

VLÁDA ČR (2023): Programové prohlášení vlády, aktualizované ke dni 1. 3. 2023, https://vlada.gov.cz/cz/programove-prohlaseni-vlady-193547/#prumysl_a_obchod (11. 3. 2024).

WCED (1987): Report of the World Commission on Environment and Development, Our Common Future, <http://www.un-documents.net/our-common-future.pdf> (3. 2. 2024).

7.3 Zdroje dat

ČSÚ (2021): Sčítání lidu, domů a bytů 2021, Obyvatelstvo ve věku 15 a více let podle nejvyššího dosaženého vzdělání a krajů, <https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/cs/index.jsf?page=vystup-objekt&z=T&f=TABULKA&skupId=4292&katalog=33519&pvo=SLD210072-KR&pvo=SLD210072-KR#w=> (11. 3. 2024).

ČSÚ (2022): Základní tendence demografického, sociálního a ekonomického vývoje Ústeckého kraje 2021, k 31. 10. 2022, <https://csu.gov.cz/docs/107508/235f2be9-c68d-28dc-616e-acbb181de59d/33000622.pdf> (11. 3. 2024).

ČSÚ (2023a): Mezikrajové srovnání vybraných ukazatelů, k 1. 1. 2023, <https://csu.gov.cz/produkty/b-mezikrajove-srovnani-vybranych-ukazatelu-9esqzr20yu> (11. 3. 2024).

ČSÚ (2023b): Statistická ročenka Ústeckého kraje 2023, <https://csu.gov.cz/docs/107508/46e35c1a-3c13-e62a-19dd-38c02adf6db5/33008523.pdf> (11. 3. 2024).

ČSÚ (2024a): Podíl nezaměstnaných osob v krajích k 30. 6. 2024, <https://csu.gov.cz/jhc/mapa-podil-kraje> (27. 7. 2024).

ČSÚ (2024b): Porovnání krajů – pořadí krajů, HDP na obyvatele (Kč) k 7. 6. 2024, <https://csu.gov.cz/porovnaní-kraju-poradí-kraju> (27. 7. 2024).

ČSÚ (2024c): Zaměstnaní podle odvětví ekonomické činnosti CZ-NACE v letech 1993-2023, https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/cs/index.jsf?page=vystup-objekt&z=T&f=TABULKA&katalog=30853&pvo=ZAM03&str=v221&u=v228__VUZEMI__100__3069#w= (11. 3. 2024).

8 Přílohy

Příloha č. 1: Struktura rozhovoru

Osnova rozhovoru a dílčí otázky

1. Úvod

- a. Představení výzkumníka.
- b. Představení výzkumu: zopakování základních informací o bakalářské práci, její cíle, metodika apod.
- c. Seznámení účastníka s technickým provedením pořízení záznamu, formou anonymizace a prostor pro vyjádření informovaného souhlasu s účastí na výzkumu.

2. Rozhovor

a. Aktéři a jejich povědomí o udržitelném rozvoji, vnímání udržitelné tranzice, jejich role, vize a direkcionalita:

- i. V kontextu aktuálního dění a trendů posledních let, kdy dochází mimo jiné k zavádění principů tzv. Green Dealu a implementaci konkrétních opatření, došlo v tomto ohledu v posledních letech v souvislosti s udržitelnou tranzicí ve Vaší organizaci k nějakým změnám?
- ii. Pokládá podle Vašeho názoru většina firem v regionu tranzici k udržitelnosti jako hrozbu nebo jako příležitost, ať už pro rozvoj regionu, nebo Vaši firmu, resp. instituci? Jaký je Váš názor?
 - I. V případě firem dodatek: příležitost pro budoucí podnikání?
- iii. Zabývá se již v současnosti Vaše instituce aktivně touto agendou a jak?
- iv. Z dlouhodobého hlediska, jak hodnotíte celkovou vizi rozvoje kraje a rozvoj samotný?
- v. Existuje podle vašeho názoru shoda, jakých změn má být v kraji dosaženo a jak?
- vi. Jsou podle Vás navržené, případně již i realizované kroky dostatečné?
- vii. Vidíte nějakou konkrétní roli, kterou by Vaše organizace mohla v udržitelné tranzici kraje sehrát, resp. již hraje? Disponuje kompetencemi relevantními pro tranzici k udržitelnosti? Co chybí nejvíce?

b. Inovační ekosystém kraje, spolupráce mezi aktéry, a podpora (zelených) inovací:

- i. Jak hodnotíte spolupráci Vaší instituce s dalšími aktéry Ústeckého kraje (firmy/univerzity/instituce veřejné správy – akcentovat téma zelených inovací)? Fungují v regionu platformy/jsou v regionu organizovány akce umožňující interakci, sdílení znalostí a vzájemné učení? Příkladem takových platforem jsou kulaté stoly, rady, komise, workshopy či konference.
 - I. Pokud ano: kdo takové platformy organizuje? Věnují se i tématu udržitelného rozvoje a budoucího směřování kraje?

2. Pokud ne: uvítal/a byste, resp. Vaše instituce, vznik takových platform? Kdo by je podle Vás měl organizovat?
- ii. Propojení otázky ohledně spolupráce výše s rolí inovací v rozvoji regionu a udržitelné tranzici. Jakým způsobem jsou v regionu podporovány inovace?
 1. V případě institucí veřejné správy: Poskytuje kraj nebo krajské organizace nějakou podporu zeleným inovacím/technologím? Jakou? Např. podpůrné programy, iniciace vzniku inkubátorů, start-upů apod. Jsou podle vás národní podpůrné programy dostatečné? Co schází?
 2. V případě univerzit: Provádíte výzkum v, z hlediska udržitelné tranzice, perspektivní oblasti/zelených technologií? Spolupracujete s aktéry ze soukromého sektoru? Jakým způsobem dochází k přenosu znalostí z výzkumu k jejich zhodnocení? Je výzkum podporován ze strany kraje a jak?
 3. V případě aktérů soukromého sektoru: Provádíte vlastní výzkum v perspektivních oborech z hlediska udržitelné tranzice? Spolupracujete s univerzitami? Vytváří kraj a jeho instituce dobré podmínky pro tvorbu inovací?

c. Potenciál kraje, budoucí vývoj, klíčová odvětví

- i. V jakých odvětvích/technologických, v souladu s dekarbonizací či myšlenkou udržitelné tranzice, spatřujete budoucnost Ústeckého kraje?
- ii. V čem podle Vás tkví potenciál Ústeckého kraje, zejména pro realizaci udržitelné tranzice? Na čem může kraj v tomto ohledu stavět? Z jakých zdrojů/místně specifických podmínek může kraj čerpat?
- iii. V případě Vaší instituce, resp. firmy, dochází k prosazování nových “zelených odvětví” a experimentování s těmito technologiemi?
- iv. A v kraji obecně, pozorujete něco? Např. obnovitelné zdroje energie, šetrné zacházení s energiemi, podpora elektromobility, zelené průmyslové niky apod.

d. Překážky pro udržitelnou tranzici

- i. Na základě Vaší zkušenosti a působení Vaší instituce v Ústeckém kraji, co považujete za hlavní překážky pro udržitelnou tranzici ve Ústeckém kraji? S jakými hlavními problémy se setkáváte?
 1. *Poznámka: zmíněnými problémy mohou být problém lidského kapitálu (brain drain, nízká míra vzdělanosti v kraji), sociálně vyloučené lokality ekologická zátěž, brownfieldy, špatná image kraje, nízká podnikatelská aktivita, slabá inovativní výkonnost atd.*
- ii. Podnikáte kroky, resp. máte povědomí o podnikání kroků, s cílem zmíněné problémy aktivně řešit? Např. aktivní zlepšování image kraje, rekvalifikační kurzy, podpora vzdělávání apod.

3. Závěr

- a. Prostor pro účastníka vyjádřit, co nezaznělo.
- b. Poděkování, ukončení.
 - i. Nabídnutí zaslání bakalářské práce k přečtení v případě zájmu.

Příloha č. 2: Seznam respondentů a základní údaje o realizovaných rozhovorech

Kód účastníka	Pohlaví	Pracovní pozice a instituce	Délka	Datum	Provedení rozhovoru a platforma	Způsob záznamu	Důvod oslovení
S1	Žena	Chemický průmysl, agenda udržitelosti	65 minut	30.04.2024	Online; Google Meet	Audiozáznam a přepis (TurboScribe)	Vlastní řešení
K1	Muž	Organizace zaměřená na inovace a rozvoj podnikání, manažer	42 minut	03.05.2024	Online; Google Meet	Audiozáznam a přepis (TurboScribe)	Vlastní řešení
V1	Muž	Vedoucí pracovník akademické instituce, specializace v oblasti environmentální geografie	40 minut	06.05.2024	Online; Google Meet	Audiozáznam a přepis (TurboScribe)	Vlastní řešení
K2	Muž	Koordinátor, oblast regionálních inovačních strategií a rozvoje	45 minut	07.05.2024	Online; MS Teams	Funkece přepis	Vlastní řešení
K3	Muž	Manažer, oblast regionálních inovačních strategií a rozvoje	45 minut	07.05.2024	Online; MS Teams	Funkece přepis	Osobní doporučení
N1	Muž	Neziskový sektor, odborník oblasti spravedlivé transformace a veřejné participace	43 minut	09.05.2024	Online; Google Meet	Audiozáznam a přepis (TurboScribe)	Osobní doporučení
V2	Muž	Vedoucí pracovník akademické instituce, specializace v oblasti transformace starých průmyslových regionů	30 minut	09.05.2024	Online; Google Meet	Audiozáznam a přepis (TurboScribe)	Osobní doporučení
V3	Muž	Vedoucí výzkumný pracovník, výzkumná infrastruktura se zaměřením na obnovitelné zdroje energie	88 minut	13.05.2024	Online; Google Meet	Audiozáznam a přepis (TurboScribe)	Vlastní řešení
S2	Žena	Chemický průmysl, vedoucí pracovník personálního oddělení	40 minut	15.05.2024	Online; Lifesizecloud	Ruční poznámky a shrnující protokol	Vlastní řešení
S3	Žena	Chemický průmysl, specialista v oblasti ESG	40 minut	15.05.2024	Online; Lifesizecloud	Ruční poznámky a shrnující protokol	Osobní doporučení
S4	Muž	Chemický průmysl, vedoucí pracovník v úseku výroby	40 minut	15.05.2024	Online; Lifesizecloud	Ruční poznámky a shrnující protokol	Osobní doporučení
S5	Muž	Chemický průmysl, vedoucí pracovník technického úseku	40 minut	15.05.2024	Online; Lifesizecloud	Ruční poznámky a shrnující protokol	Osobní doporučení
S6	Muž	Chemický průmysl, vedoucí pracovník úseku životního prostředí	40 minut	15.05.2024	Online; Lifesizecloud	Ruční poznámky a shrnující protokol	Osobní doporučení
S7	Muž	Chemický průmysl, specialista v oblasti dotací	40 minut	15.05.2024	Online; Lifesizecloud	Ruční poznámky a shrnující protokol	Osobní doporučení
S8	Muž	Chemický průmysl, vedoucí pracovník oddělení generelu	40 minut	15.05.2024	Online; Lifesizecloud	Ruční poznámky a shrnující protokol	Osobní doporučení
K4	Muž	Krajská instituce, vedoucí pracovník, oblast energetického managementu	52 minut	16.05.2024	Online; Google Meet	Audiozáznam a přepis (TurboScribe)	Vlastní řešení
V4	Muž	Akademický pracovník, specializace v oblasti regionálního rozvoje a inovací	40 minut	16.05.2024	Online; MS Teams	Funkece přepis	Osobní doporučení
K5	Muž	Zástupce městské správy, agenda územního rozvoje a životního prostředí	40 minut	17.05.2024	Online; MS Teams	Funkece přepis	Vlastní řešení
S9	Muž	Energetický průmysl, vedoucí transoborního rozvoje a životního prostředí	38 minut	21.05.2024	Telefonát	Ruční poznámky a shrnující protokol	Vlastní řešení
K6	Žena	Krajská instituce, oblast regionálního rozvoje	61 minut	21.05.2024	Online; MS Teams	Funkece přepis	Vlastní řešení
K7	Muž	Krajská instituce, oblast regionálního rozvoje	33 minut	21.05.2024	Online; Webex	Audiozáznam a přepis (TurboScribe)	Vlastní řešení
S10	Muž	Energetický průmysl, regionální projektový manažer	35 minut	24.05.2024	Online; MS Teams	Ruční poznámky a shrnující protokol	Vlastní řešení
K8	Muž	Krajská instituce, oblast spravedlivé transformace a regionálního rozvoje	44 minut	03.06.2024	Online; Google Meet	Audiozáznam a přepis (TurboScribe)	Osobní doporučení
K9	Muž	Hefman Ústeckého kraje	-	10.06.2024	Vyjádření písemnou cestou	-	Osobní doporučení
V5	Muž	Segment středního školství, ředitel instituce	40 minut	21.06.2024	Online; MS Teams	Funkece přepis	Osobní doporučení
N2	Muž	Zástupce veřejnosti, student, původ v Ústeckém kraji	45 minut	24.06.2024	Fyzický	Ruční poznámky a shrnující protokol	Osobní doporučení

Kódy účastníků výzkumu:

K = instituce veřejné správy

S = soukromý sektor

V = segment vzdělávání a vědy a výzkumu

N = neziskový sektor a veřejnost

Pasportizace rozhovoru

Datum rozhovoru, místo a čas:

Délka rozhovoru:

Způsob záznamu:

Údaje o účastníkovi výzkumu:

- jméno, kód (např. V1 pro 1. respondenta ze segmentu vzdělávání), gender, věk:
 - profese, spíše pozice v zaměstnání:
 - instituce:
 - další údaje, důležité z hlediska výzkumu:
-

Výběr účastníka výzkumu (jak byl vytipován, kým doporučen apod.):

Způsob kontaktování účastníka výzkumu:

Podoba informovaného souhlasu (ústní/písemný):

Průběh rozhovoru:

- přítomné osoby:
 - přerušení (telefonáty, příchody dalších osob apod.):
 - atmosféra, dojem z rozhovoru:
 - dojem z účastníka výzkumu (výrazné rysy rozhovoru – nervozita, naléhavost):
-

Poznámky a nápady:

Příloha č. 4: Kódovací kniha

Téma	Kódy	Popisek
Vnímání udržitelného rozvoje	EDG a OPST	Vnímání tématu udržitelného rozvoje prostřednictvím evropských iniciativ a prostředků
	Zelené inovace	Zavádění konkrétních zelených inovací v Praze (např. energetický management, snižování toxicity výrobků, uhlíkové vstupy)
	Regulace	Respondent si všimá regulací shora, které s udržitelností souvisí (např. v oblasti průmyslu)
	Nárůst administrativy	Nárůst administrativy spojené s udržitelným rozvojem (např. ESG, reportování udržitelnosti)
	Ložální potřeba udržitelnosti	Vnímání potřeby implementace udržitelných řešení na lokální úrovni (např. v nakládání s vodou, odpadové hospodářství)
	Obnovitelné zdroje energie	Přechod k obnovitelným nebo nízkemisním zdrojům energie (fotovoltika, vodík, geotermální energie, jaderná energie)
	Udržitelný rozvoj jako hrozba	Respondent popisuje udržitelný rozvoj jako hrozbu pro rozvoj regionu, podnikání apod., včetně důvodů
	Udržitelný rozvoj jako příležitost	Respondent popisuje udržitelný rozvoj jako příležitost pro rozvoj regionu, podnikání apod., včetně důvodů
	Udržitelný rozvoj/pragmatičky	Respondent vnímá udržitelný rozvoj ambivalentně a pragmatičky, spíše jako nutnost shora, ale uvědomuje si i výhody změny
	Důležitost sdílené vize	Respondent se vyjadřuje způsobem, který zdůrazňuje potřebu existence sdílené vize rozvoje regionu
OPST	Sdílená vize chybi	Respondent konstatuje nebo kritizuje, že region postrádá sdílenou vizi, ať už na úrovni institucí, nebo obyvatel
	Strategické dokumenty	Zmínky o strategických rozvojových dokumentech kraje (pozitivní i negativní), jejich významu, potenciálu a funkcčnosti
	Role aktérů	Vyjádření týkající se role jednotlivých aktérů (včetně sebe nebo vlastní instituce) v udržitelné transformaci regionu
	Strategické projekty	Zmínky o strategických projektech OPST, konkrétní příklady, jejich potenciál, nedostatky
	Vazby a synergie	Respondent v souvislosti s OPST hovoří o vytváření a posilování vazeb mezi aktéry v regionu, synergičtý efekt
	Zapojení veřejnosti	Předešlím kritika nedostatečného zapojení veřejnosti ze strany krajských institucí a nositelů strategických projektů
	Optimismus	Pozitivní pohled na OPST, vykreslení OPST jako spouštěče udržitelné transformace regionu
	Skepsa	Pochybnosti o reálném dopadu OPST, zejména v souvislosti s objemem alokovaných peněz
	Know-how	Pozitivní vnímání existujících kompetencí v řadě průmyslových odvětví a jejich potenciálu pro transformaci (např. energetika)
	Energetika	Respondent vidí potenciál v energetickém sektoru, resp. v rozvoji nových zdrojů energie (fotovoltika, geotermální apod.)
Potenciál regionu	Vodík	Potenciál rozvoje vodíkového hospodářství (výroba, distribuce apod.)
	Zelená chemie	Potenciál rozvoje oborů zelené chemie (např. čističí technologie)
	Polovodiče	Zmínky o možnosti zapojení místních firem a univerzít do subdodavatelského řetězce vznikající výroby polovodičů v Sasku
	Lithium	Pozitivní i negativní vyjádření týkající se potenciální těžby a zpracování lithia na území Čmouce v Krušných horách
	Turismus	Respondent vyzdvihuje bohatost s pestrost krajiny Ústeckého kraje a její potenciál pro rozvoj udržitelného turismu
	Infrastruktura	Kladné hodnocení stávající infrastruktury Ústeckého kraje (přenosové sítě, železnice, dálnice, servisní sítě), dobrá dostupnost
	Brownfieldy a plochy	Popis příležitosti, které pro rozvoj kraje znamenají rozsáhlé volné plochy, brownfieldy, výsypky apod.
	Rekultivace	Kladné hodnocení stávajícího průběhu rekultivačních činností a jejich možný potenciál pro zvýšení atraktivit kraje
	Lidský kapitál	Obecné zhodnocení lidského kapitálu Ústeckého kraje jako hlavní překážky pro další rozvoj a samotnou transformaci
	Vzdělání	Kritika vzdělávací struktury obyvatelstva Ústeckého kraje i celého vzdělávacího systému (např. rigidita)
Slabé stránky regionu	Sociální vyloučení	Identifikace problémů sociálního vyloučení jako bariéry pro rozvoj regionu a jeho udržitelnou transformaci
	Regionální identita	Respondent poukazuje na chybějící regionální identitu, tedy pocit souměřitelnosti s krajem a zájem o jeho rozvoj
	Geografická poloha	Negativní vidění geografické polohy Ústeckého kraje, kdy blízkost k Praze a Sasku dále posiluje brain-drain